

Vergadering van Vrijdag 20 December 1907, 's avonds 8 ure.

Voorzitter : Generaal DE WAAL.

De VOORZITTER : Mijne Heeren ! Ik open de vergadering, heet u allen welkom en begin met de mededeeling, dat van de drie in de vorige vergadering herkozen bestuursleden de Heer NIEUWENHUIJZEN weder als ondervoorzitter zal optreden. Ik wensch den Heer NIEUWENHUIJZEN toe, dat hij weinig last van zijn ondervoorzitterschap zal ondervinden.

Volgens het convocatiebiljet moet het eerst de ballotage plaats hebben van candidaten ; maar, aangezien het onderwerp, dat de Heer SCHÖNSTEDT heden avond zal behandelen, van groot belang is en het aantal candidaten gering, stel ik u voor, de ballotage in de pauze te doen geschieden. Intuschen noodig ik nu reeds de Heeren ROEST VAN LIMBURG en VAN DER HEGGE ZIJNEN uit, behulpzaam te willen zijn bij het opnemen der stemmen.

En thans geef ik het woord aan den Heer SCHÖNSTEDT tot het houden zijner voordracht :

Hoe ware het voorbereidend militair onderricht ten onzenz te regelen, opdat het voor volk en leger . meer nut afwierp dan thans het geval is.

De Heer SCHÖNSTEDT : Mijne Heeren ! Toen ik de vraag van het geachte Bestuur ontving of ik genegen zoude zijn, dezen winter in eene vergadering onzer Vereeniging te spreken over het voorbereidend militair onderricht, 1) heb ik -- aangezien ik tot op dat tijdstip geene bepaald, studie van dat onderwerp had gemaakt -- wel gearzelde aan de voor mij zeker vleierende uitnoodiging gevolg te geven en slechts de overweging, dat, naar aanleiding van door mij verzamelde gegevens en daarnit gemaakte gevolgtrekkingen

---

1) Zal verder aangeduid worden met V. M. O.
1907/08. IV.

zich een vruchtbaar debat zou kunnen ontspinnen, waarmede het legerbestuur wellicht te zijner tijd rekening zoude houden, heeft mij ten slotte geuoopt, mij aan den arbeid te zetten en zoo sta ik dan nu vóór u om de vruchten van mijne studie aan uw oordeel te onderwerpen.

Er is, M. H. eene schrille tegenstelling tusschen de vrede-lievende neiging, waaromtrent de mogendheden van Oude en Nieuwe wereld telkens verklaringen afleggen en die o. a. uiting vond in de tweede vredes-conferentie, dit jaar in onze schoone residentie vergaderd, en de jaarlijks stijgende oorlogs- en marine-budgetten.

Gedeeltelijk wordt dit dualisme echter verklaard door het bekende: „Indien gij den vrede wilt, bereidt u ten oorlog.”

Moge men het dan wellicht ook met WILLIAM STEAD betreuren, dat de uitgaven der acht grootste mogendheden voor oorlog en marine in de laatste tien jaren met een en een kwart milliard gulden zijn gestegen 1), vooralsnog bestaat er geen vooruitzicht, dat de wapeningen zullen verminderen en meer en meer wint de overtuiging veld, dat in het tegenwoordig stadium onzer ontwikkeling sterke legers en vloten de beste waarborgen voor den vrede zijn.

En dan de toekomst?

Zeker; ook ik geloof, dat eenmaal vrede zal heerschen op onze planeet. Ik kan niet denken, dat het einddoel, dat de scheppende kracht zich voor oogen stelde toen onze aarde hare reis door den wereld-ether aanving, zou zijn een eeuwige onderlinge strijd van de hoogst denkende wezens, die wij kennen, een strijd van mensch tegen mensch, van volk tegen volk, van ras tegen ras.

Maar ook bedenk ik, dat beschaving en ontwikkeling slechts langzaam voortschrijden. Wat zijn enkele duizende jaren in de geschiedenis van onzen wereldbol? Langs machtige spiralen, waarvan de windingen dicht bij elkaar gelegen zijn, beweegt

---

1) *Courrier de la Conférence.*

de menschheid zich in opwaartsche richting, maar zich thans reeds op het standpunt te willen stellen, dat legers en vloten organen zijn, die in een welgeordenden staat gemist kunnen worden, toont eene droeve kortzichtigheid en eene volkomen miskennis van de lessen der geschiedenis. Die geschiedenis leert, dat slechts die volkeren, welke steeds — al was het ten koste van groote opofferingen — hunne land- en zeemacht zoo krachtig mogelijk maakten, zich wisten te handhaven. Meer dan ooit is dan ook het »Volk in Wapen» een eisch tot zelfbehoud geworden. Om groote dingen te wrochten moet tusschen leger en volk eene gezonde wisselwerking bestaan. Een volk moet innig beseffen, dat het leger is zijne groote kracht, waarmede zijn onafhankelijk bestaan staat of valt; het leger moet voelen, dat het gedragen wordt door het vertrouwen en den eerbied der natie. Slechts bij het bestaan van zulk eene gezonde wisselwerking zijn groote dingen te verwachten.

Bestaat die wisselwerking ten onzent?

Ach! M. H., ik durf die vraag niet bevestigend te beantwoorden.

Zoo veel is zeker, dat, heeft een volk den vasten wil, zich te handhaven, het ook een leger moet willen zóó krachtig en sterk als met het beschikbare aantal weerbare mannen en met zijne finantieele draagkracht slechts mogelijk is.

Natuurlijk is er in een leger geene plaats voor zwakkelingen. De hooge eischen zoowel van psychischen als physischen aard aan den eenling in den oorlog gesteld, maken het tot een gebiedenden plicht, alle zwakke elementen uit een leger te weren en slechts hen toe te laten, die lichamelijk en moreel gezond en sterk zijn. Werd hiermede niet voldoende rekening gehouden, dan zouden de legers reeds kort nadat ze te velde trokken zóó verzwakt worden, dat hunne gevechtskracht met tientallen procenten daalde. Reeds nu moet men aannemen, dat $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{5}$ van de sterkte binnen enkele weken na de oorlogsverklaring door allerlei kwalen en lichaamszwakte is afgevallen; hoe zoude het dus zijn, indien bij de keuring minder

scherpe eischen werden gesteld? 1) Afgescheiden van andere sociale omstandigheden, die het voor een volk wenschelijk doen achten, dat zijne bevolking gezond en krachtig zij, is zulks voor de organisatie en aanvulling van een leger een onafwijzbare eisch. Niets is in dit opzicht veranderd sedert JUVENALIS zijn gevleugeld woord: „Mens sana in corpore sano” sprak of ROUSSEAU uitriep: „Il faut que les exercices du corps et ceux de l'âme servent de délassement les uns aux autres.”

Slechts hij, die naar lichaam en geest gezond en krachtig is, gevoelt zich gelukkig en daarom is het in hooge mate de taak eener regeering, zorg te dragen voor de gezondheid en de lichamelijke ontwikkeling der landsbevolking. En nu is het — om bij ons vaderland te blijven — zeker opmerkelijk, dat, terwijl op de volksgezondheid toezicht wordt gehouden (woning- en drankwet) en er voor de geestelijke ontwikkeling zoo ontzaglijk veel gedaan wordt (onderwijswetten), de lichamelijke ontwikkeling verbazend verwaarloosd is. Wel is waar werd bij het lager onderwijs de vrije- en ordeoefeningen als leervak ingeschakeld en zoude zulks reeds in 1889 zijn ingevoerd, maar bij gebrek aan onderwijskrachten en leerzalen werd de uitvoering van dit uitmuntend voorschrift aanvankelijk uitgesteld tot 1897. En hoe is de toestand nu? Op verreweg het grootste aantal scholen voor lager onderwijs worden geene uren voor gymnastiek-onderwijs uitgetrokken en waar zulks wel geschiedt, wordt het z.g. onderricht maar al te dikwijls omgezet in spelen — geen opvoedend gymnastisch spel, maar ongebonden gestoei en onmenschkundig geplukbaar zonder leiding, tucht en doel. Op het 12de jaar de school in den regel verlatende, treedt het kind dan lichamelijk weinig ontwikkeld de maatschappij binnen. Daar vindt het ook geen macht of prikkel, die het tot eenige lichaamsoefening dwingt of aanspoort.

Zoo groeit de jongen meestal op tot wij hem stijf, onhandig,

1) In Zwitserland zoowel als in Denemarken worden ongeveer 50% der dienstplichtigen afgekeurd.

met plompen gang en in den regel — ten gevolge van zijn burgerwerkkring eenzijdig ontwikkeld — als loteling terug vinden. Het gebrekkig onderricht vóór het 12de jaar uitschakelende, geloof ik niet ver van de waarheid te zijn als ik aanneem, dat slechts zeer enkele procenten van onze landsverdedigers eenigen tijd aan de gymnastische ontwikkeling van hun lichaam hebben besteed, voor zij de kazerne binnentraden.

Wanneer ik spreek van gymnastische ontwikkeling, bedoel ik daarmede allermintst gymnastische kunststukjes aan rek, brug of ringen, maar wel eene harmonische ontwikkeling van alle spiergroepen en die verkregen wordt met eenvoudige hulpmiddelen en door voortgezette geleidelijke oefening.

Onvoldoende is tot nu toe bij de zorg voor volksgezondheid en ontwikkeling gelet op de wisselwerking tusschen lichaam en geest.

Energie, wilskracht, zelfvertrouwen en volhardingsvermogen kiemen vooral daár, waar de lichamelijke opvoeding niet verwaarloosd werd en het zijn juist de genoemde eigenschappen, die in de botsingen der volkeren tot de overwinning voeren, vrij wat meer dan ver-schietende geweren, talrijke leger-afdeelingen of sterke forten.

Leerrijk zijn in dit opzicht sommige schoolprogramma's.

Ik heb er hier een vóór mij liggen van de *Rijks*-kweekschool voor onderwijzers te Haarlem. Het Rijk geeft hier dus den toon aan.

Uit dat programma blijkt, dat onderricht gegeven wordt in 24 vakken of onderdeelen daarvan. Het onderwijs loopt over vier jaargangen; de oudste twee jaargangen ontvangen ieder een en een half uur practische gymnastiek in de week. Aan geestelijken arbeid wordt — afgescheiden van huisarbeid — $36\frac{3}{4}$ uur besteed. Welk eene wanverhouding tusschen den tijd, besteed aan geestelijke en lichamelijke ontwikkeling. En dat worden later de lichamelijke opvoeders van de jeugd! Overladen met allerlei wetenschappelijken ballast, wordt de kweekeling tot onderwijzer gepromoveerd. Bleek en mager van het aan-

houdend studeeren, aanvaardt bij zijn nieuwen werkring, terwijl hij in den regel het besef mist van den uitmuntenden invloed, dien de gymnastische ontwikkeling op het kind heeft, daar hij zulks niet voldoende aan zichzelf heeft kunnen onder vinden. Geen wonder, dat onder zulke omstandigheden het onderwijs in de vrije- en orde-oefeningen maar al te dikwijls niet ernstig wordt opgevat en de schaarsche kwartiertjes, daarvoor uitgetrokken, worden omgezet in stoeiend-pauseeren na geestelijke inspanning.

M. H., bij het lager onderwijs zijn werkzaam 4836 hoofden van scholen en 18607 onderwijzers. Welk eene ontzettende kracht zou van hen kunnen uitgaan, maar hoe veel zoude er ten onzent dan moeten veranderen!

De volksweerbaarheid wordt bepaald door de volksopvoeding. En hoe jammerlijk worden bij ons de eischen der lichamelijke ontwikkeling miskend. In de laatste jaren heeft de sport getracht, in dit opzicht iets van het verzuimde goed te maken, maar hoe nietig is het aantal beoefenaars van lichaamsontwikkeling, vergeleken bij hen, voor wie oefening van spieren en gewrichten zoo wenschelijk ware te achten.

Het is de sterke naar lichaam en geest, die in den strijd zegeviert — niet hij, die de meeste kennis bezit. En hoe wordt met miskennis van hetgeen voor 's menschen geluk in het leven noodzakelijk is, het brein van het kind en den jongeling, ten gevolge van een ongelukkig examen-systeem, opgepropt met wetenschappelijken ballast, met gebeurtenissen, feiten en z. g. waarheden, waarvan later zoo dikwijls blijkt, dat het geene waarheden waren. 1)

De gevolgen van deze quasi-wetenschappelijke ontwikkeling blijven niet uit. Eigen werkzaamheid van den geest, besluit-

1) Het leerplan voor de Rijks-kweekschool voor onderwijzers te Haarlem vermeldt bijv. onder het hoofd „Vaderlandsche Geschiedenis“:

1e studiejaar. Een overzicht der vaderlandsche geschiedenis; *veel feiten, weinig beschouwingen.*

4de studiejaar. Herhaling van de vaderlandsche geschiedenis, de staatsregeling ingesloten, *vooral met het oog op het examen.*

vaardigheid, initiatief worden niet ontwikkeld. Eene vergelijking met het Engelsche opvoedings-regime toont duidelijk aan, dat daár meer nadruk gelegd wordt op de ontwikkeling van lichaam en karakter dan op geestelijke overlading.

Maar welk volk toont meer doorzettingsvermogen en ondernemingsgeest, heeft meer zelfvertrouwen en zelfbewustheid dan het Engelsche? Het is het sportvolk bij uitnemendheid en daardoor ontwikkelt het volharding, goed humeur, zelfbeheersching, tucht, eendracht en kracht. Denk u hier eens een waardigheidsbekleeder als SULLIVAN, burgemeester van Dublin, die eene openbare zwem-inrichting met eene plechtige toespraak inwijdt, zich onmiddellijk daarna ontkleedt en te water springt, gevolgd door den gemeente-secretaris, met wien hij om het hardst gaat zwemmen!

De schoolprogramma's zijn daár niet overladen als hier; de roosters loopen er over 20—24 uur per week. Maar daar is dan ook tijd voor zwemmen en roeien, voor voetbal en criquet. RUSKIN zeide het reeds: „Het gymnastisch spel is voor ons niet alleen eene ontspanning na geestelijke inspanning, noch enkel eene aanvulling der opvoeding, neen, het is daarvan een onmisbaar deel, eene imperieuse noodzakelijkheid.” Het geheele Engelsche volk stelt belang in sport en lichaamsontwikkeling en nederlagen bij wedstrijden op dit gebied maken vrij wat meer indruk op het volk dan de uitslagen van verkiezingen. Het prestige als overwegend ras in de uitgestrekte koloniën verkrijgen de Engelschen zeker niet door hunne groote geleerdheid, maar door hun krachtig optreden, hunne lichamelijke vaardigheid, hunne wakkerheid en „readiness”. 1)

MAC LECLERC roept dan ook uit: „Les jeux nationaux Anglais sont d'excellentes écoles de sang-froid et de discipline;

---

1) In de brieven van wijlen Mr. W. K. Baron VAN DEDEM uit Britsch-Indië aan den Heer PIERSON gericht en afgedrukt in *De Gids* van 1894, schrijft deze: „Wanneer men te Calcutta Maandags de „at homes” van den Luitenant-Gouverneur van Bengalen bezoekt, vindt men dezen in zijne hemdsmouwen aan het criquet deelnemende, hoewel reeds een goede zestiger.”

l'Anglais les a choisis parce qu'ils forment la décision, le coup d'oeil, l'esprit d'initiative, parce qu'ils exigent le respect d'une règle invariable minutieusement établie et l'obéissance au chef, au capitaine. L'influence morale exercée par les jeux ainsi pratiqués est indéniable; elle est reconnue, proclamée par tous les éducateurs anglais sans exception."

M. H. Wellicht zijn sommigen uwer verwonderd, dat ik zoo uitwijd over volksopvoeding en volksontwikkeling, waar ik zou spreken over V. M. O.

Aan hen zal ik echter antwoorden: ik ben midden in mijn onderwerp, want ik kan mij slechts één V. M. O. denken en dat is de lichaams-versterking, de gezonde leefwijze, de spieren en longen-ontwikkeling van het geheele Nederlandsche volk en meer bepaaldelijk van de Nederlandsche jeugd.

„Wir haben" — schrijft een Zwitsersch officier — „die von vielen vielleicht als naïv empfundene Ansicht das unser Volk nur dann in seiner Gesamtheit bereit sein wird, in der Stunde der Gefahr „die Seelen Gott und die Leiber den Feinden zu opfern", wenn es hierzu auszer in den notwendigen militärischen Uebungen von Jugend auf in jahrelanger ernster Arbeit auf Turn-, Ring-, Schwing-, und Schieszplätzen, erzogen ist."

Van harte zeg ik het dien Zwitser na.

Het lichaam ontwikkelen en harden, de spieren taaier, de longen ruimer, de voeten weerstandbiedender maken, ziedaar hoe ik mij de opleiding van de Nederlandsche jeugd, in militairen zin, denk.

Ik zal thans nagaan, hetgeen in ons land gedaan wordt

A. door de Regeering,

B. op grond van particulier initiatief,

tot voorbereiding van de mannelijke bevolking voor de taak, die op grond van art. 180 der Grondwet op haar rust en wat de resultaten dier voorbereiding zijn.

A.

Van regeeringswege is het meer bepaaldelijk het Departement

ment van Oorlog, dat zich met de bovenbedoelde voorbereiding heeft belast, ofschoon — zooals ik straks hoop aan te toonen — die taak m. i. voor het grootste deel bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, voorgelicht door het Departement van Oorlog, behoorde te berusten.

Het Departement van Oorlog dan heeft, te beginnen met 1869, maatregelen in het leven geroepen, die strekten tot militaire ontwikkeling van den Nederlandschen jongeling buiten het legerverband.

Die maatregelen omvatten :

- a. *Vorbereidend militair onderricht;*
- b. *Schietoefeningen ter verhooging van 's Lands weerkraft;*
- c. *Finantieelen en materieelen steun aan bonden en vereenigingen, die zich toeleggen op fysieke en militaire ontwikkeling van jongelieden.*

a. Vorbereidend militair onderricht.

Bij aanschrijving van den Minister van Oorlog J. J. VAN MULKEN van 24 Februari 1869, Afd. Pers. en Mil. Zaken No. 56 P. gaf Z. Exc. het navolgende aan de bevelhebbers in de militaire afdeelingen te kennen :

„Zijne Majesteit, wenschende het deelnemen aan de bestaande en het oprichten van nieuwe vereenigingen tot vrijwillige oefening in den wapenhandel zooveel mogelijk aan te moedigen, heeft mij Hoogstdeszelfs verlangen doen kennen, dat jongelieden, die bij zoodanige vereeniging of op eenige andere wijze reeds zekeren graad van geoefendheid hebben verkregen, wanneer zij bij de Infanterie als miliciën optreden, vroeger dan anderen met verlof worden gezonden.”

Ter voldoening aan 's Konings verlaugen werd door den Minister voornoemd het navolgende vastgesteld :

1°. „De eerste oefeningstijd van 10 maanden wordt tot op 6 maanden verminderd voor lotelingen, die vóór hunne inlijving als miliciën, bij eene vereeniging tot vrijwillige oefening in den wapenhandel of op andere wijze zoodanigen graad van geoefendheid hebben verkregen, dat zij, na eene

maand onderricht bij het korps te hebben genoten, blijken voldoende geoefend te zijn om aan de exercitiën in de bataljonsschool deel te nemen, zullende zij bovendien, alvorens met verlof te vertrekken, in het schieten zoover gevorderd moeten wezen, dat zij tot de tweede klasse van het schijfschieten zijn overgegaan."

20. „Wanneer miliciëns, in punt 1 bedoeld, bij de loting, vermeld in art. 124 der Militiewet, voor het blijvend gedeelte worden aangewezen, behouden zij aanspraak op het hen toegekend voorrecht, mits zij het door hen getrokken nummer verwisselen met een nummer, dat op groot verlof recht geeft; maken zij van deze bevoegdheid geen gebruik, dan zullen zij bij voorkeur tot het bekleeden der graden van korporaal en sergeant in aanmerking komen."

Deze bepalingen werden den 30en April 1870 reeds aangevuld in dier voege, dat ze ook van toepassing werden verklaard voor de miliciëns der Vesting-Artillerie, wier diensttijd alsdan verkort zou worden met 2 maanden en dus van *acht* op *zes* werd teruggebracht.

Of van deze gunstige bepalingen veel gebruik is gemaakt, is mij niet bekend; ik denk het echter niet, want gedurende 17 jaren zwijgen nu de documenten omtrent verdere maatregelen. Van het jaar 1887 dagteekent dan echter de kentering, want van af dat tijdstip volgen de beschikkingen en aanschrijvingen betreffende het V. M. O. zich met korte tusschenruimten op.

„Overwegende" — zegt de Minister van Oorlog WEITZEL in zijne aanschrijving van 4 November 1887, IIde en VIIde Afd. N°. 44 — „dat, zooals o. a. uit bij het Departement van Oorlog ontvangen aanvragen blijkt, de lust tot het houden van vrijwillige oefeningen in den wapenhandel zich meer en meer ontwikkelt en dat inzonderheid aan inrichtingen van hooger en middelbaar onderwijs die oefeningen met vrucht worden gehouden";

„Het wenschelijk achtende dien lust aan te wakkeren en tevens te bevorderen, dat de vrijwillige oefeningen ten bate

komen van hen, die den militieplicht persoonlijk willen vervullen en zich hetzij enkel daartoe, hetzij tot het spoedig erlangen van een graad in het Leger wenschen voor te bereiden, ten einde ook daardoor in aanmerking te kunnen komen voor de gunstige bepalingen, welke jaarlijks worden getroffen ten aanzien van miliciëns, die binnen een bepaalden termijn blijken geven van een zekeren graad van geoefendheid te bezitten of tot miliciën-korporaal of miliciën-sergeant zijn bevorderd”;

„Willende wijders meer in het bijzonder de meergevorderde leerlingen van inrichtingen van onderwijs aanmoedigen om zich in den wapenhandel te bekwamen en hun daarbij steun verleenen, ten einde langs dien weg zooveel mogelijk te verkrijgen, dat voldoende stof in het leger komt om in de toekomst over een talrijk reservekader te kunnen beschikken”;

„Heeft goedgevonden, met uitbreiding en ter vervanging van het daaromtrent vastgestelde in de aanschrijving van den M. v. O. van 30 April 1870 N°. 44 P., gericht aan de bevelhebbers enz., en in afwachting eener meer uitgebreide regeling te bepalen :

„In plaatsen waar Inf. of Vest.-Art. in garnizoen ligt, zal aan jongelingen van 17 jaar tot den militieplichtigen leeftijd gelegenheid worden gegeven :

„1°. kosteloos onderwijs te ontvangen in den wapenhandel;

„2°. kosteloos volgen van een theoretischen cursus strekkende tot voorbereiding voor den graad van miliciën-korporaal en miliciën-sergeant.”

Het onderwijs ving in het genoemde jaar (1887) aan tusschen 1 December en 1 Januari d.a.v., maar zou in volgende jaren beginnen op 1 October, terwijl de cursussen op 30 April moesten eindigen.

De verdere regeling zou plaats hebben in verband met besprekingen met hoofden van scholen of gemeentebesturen, terwijl aan de jongelieden, die aan de oefeningen deelnamen, een getuigschrift zou worden uitgereikt, waarvan het model niet nader was omschreven.

Den 13en Augustus 1888 deelt de Minister mede, „dat de getroffen maatregel strekkende om het houden van vrijwillige oefeningen in den wapenhandel aan te moedigen vrij algemeen instemming in den lande heeft en dat . . . bevredigende uitkomsten zijn verkregen.” Voorts moeten de adspiranten, deelnemers aan een theoretischen cursus, voortaan aan zekere eischen van kennis voldoen, terwijl tevens een model voor het uit te reiken getuigschrift na beëindiging van den cursus wordt vastgesteld. Hadden de oefeningen tot nu toe slechts plaats in garnizoens-steden, thans wordt de gelegenheid tot oefening bij aanschrijving van 2 September 1889 uitgebreid tot plaatsen waar, voor de opleiding der schutterij, leger-kader gedetacheerd is.

Langzamerhand blijkt, dat eenig meerder toezicht op de oefeningen wel gewenscht is, weshalve den 12en September 1891 eene aanschrijving het licht ziet, waarin de Minister verklaart, dat vrijwillige oefeningen in den wapenhandel alleszins nuttig zijn, niet alleen omdat jongelieden, die voor den militairen dienst kunnen worden aangewezen, zich daarbij voor de vervulling van dezen dienst en voor de opleiding tot een graad bij het militiekader kunnen voorbereiden, maar ook omdat zij in het algemeen strekken tot verhooging van de volksweerbaarheid. In verband daarmede worden eenige voorloopige maatregelen vastgesteld om aan de oefeningen geleidelijk meerdere uitbreiding te geven. Zoo wordt o. a. bepaald, dat de uitvoering van al hetgeen betrekking heeft op het V. M. O. geregeld zal worden door de bevelhebbers in de militaire afdeelingen, welke autoriteiten tevens toezicht zullen houden op die oefeningen en de daarbij verkregen uitkomsten moeten nagaan.

Zij zullen daarbij worden bijgestaan door een hoofdofficier of kapitein van een der korpsen te detacheeren.

Thans volgen twee aanschrijvingen resp. van 7 Juli 1892 en 21 Juli 1893 van ondergeschikt belang, maar die van 9 October 1894 tracht aan de oefeningen nieuw leven in te blazen. Alle voorgaande beschikkingen worden ingetrokken,

mede in verband met de instelling van het reserve-kader en eene geheel gewijzigde regeling van het V. M. O. vastgesteld, waarvan § 1 o. a. luidt :

„De voorbereidende oefeningen in den wapenhandel hebben ten doel, hen, die hunnen militieplicht persoonlijk willen vervullen, daartoe voor te bereiden en hun het erlangen van eenen graad of van andere voordeelen, welke worden toegekend aan miliciëns, die uitmunten in geoefendheid, gemakkelijk te maken, terwijl deze oefeningen ook kunnen dienen om hen, die de verbintenis wenschen aan te gaan als vrijwilliger voor het reserve-kader, in de gelegenheid te stellen, zich de voor die verbintenis gevorderde bedrevenheid in de behandeling van het geweer eigen te maken.”

Het onderricht werd kosteloos gegeven aan jonge lieden tusschen 16 en 20 jaar, terwijl het reserve-kader tot het 24e jaar werd toegelaten. In één garnizoen moesten minstens 10, in andere gemeenten minstens 20 jongelieden zich aanmelden, daar anders het onderricht niet werd gegeven.

Op 1 Juni 1893 volgen nieuwe voorschriften, waarvan de considerans, nedergelegd in de §§ 1 en 2, aldus luidt :

§ 1. „Onder V. M. O. begrijpt deze regeling het elementair practisch en theoretisch onderwijs in den dienst der Infanterie en der Vesting-Artillerie, dat door officieren en minder kader van het leger wordt gegeven aan jongelieden buiten den troep, die zich tot het ontvangen van dat onderwijs vrijwillig aanmelden.”

§ 2. „Het V. M. O. heeft in het algemeen ten doel, door locale oefening, *die zooveel mogelijk aansluiting zoekt bij het schoolonderwijs in de gymnastiek*, de bekendheid te bevorderen met de eenvoudigste militaire exercitiën, terwijl het tevens leert kennen de algemeene plichten van den soldaat. Dat onderricht strekt bovendien om hen, die de verbintenis wenschen aan te gaan als vrijwilliger voor het reserve-kader, in de gelegenheid te stellen zich de voor die verbintenis gevorderde bedrevenheid in de behandeling van het geweer eigen te maken en voorts tot opleiding van toekomstige militie-

plichtigen, die aanspraak wenschen te verkrijgen op plaatsing bij het korps en in het garnizoen hunner keuze, of die zich tijdens hun verblijf onder de wapenen wenschen toe te leggen op het erlangen van eenen graad."

De oefenstof wordt over twee opvolgende jaren verdeeld, de leeftijdsgrens der deelnemers tot 24 jaar uitgebreid. Het toezicht wordt opgedragen aan den Hoofdofficier voor het reserve-kader, en er wordt eene vergoeding vastgesteld van f 0,15 per uur ten behoeve der onderofficieren, die het onder-richt geven.

De aanneming van de Militiewet 1901 heeft weder wijziging van de bepalingen voor het V. M. O. ten gevolge, hetgeen niet te verwonderen is daar de Troonrede in 1901 reeds vermeldde: „De onlangs vastgestelde wetten tot regeling van de levende strijdkrachten zullen, ook door krachtige bevordering van de vooroefening, zonder vertraging worden uitgevoerd."

In verband hiermede verscheen eerst een Koninklijk Besluit (1 April 1902) regelende de eischen van militaire bekwaamheid en lichamelijke geoefendheid, bedoeld in art. 104 der Militiewet, en als gevolg daarvan eene ministerieele beschikking (23 Juli 1902, IIde Afd, N°. 90) waarvan de hoofdinhoud hier moge volgen.

§ 1. „Het V. M. O. heeft in het algemeen ten doel door locale oefening, *die zooveel mogelijk aansluiting zoekt bij het schoolonderwijs in de gymnastiek*, de bekendheid te bevorderen met de eenvoudigste militaire exercitiën, terwijl het tevens leert kennen de algemeene plichten van den soldaat."

„Dat onderricht strekt om :

1°. „Aan jongelieden, die zich daartoe vrijwillig aamelden, de gelegenheid te openen tot het ontvangen van elementair practisch en theoretisch onderricht in den dienst der Infanterie en der Vesting-Artillerie."

2°. „Aan toekomstige militieplichtigen de gelegenheid te verschaffen *om de geschiktheid te verwerven tot het voldoen aan de eischen van militaire bekwaamheid en zooveel mogelijk*

ook aan die van lichamelijke geoesfendheid, bedoeld bij art. 104 der Militiewet 1901."

3°. „Aan jongelieden, die eene verbintenis willen aangaan als vrijwilliger voor het reserve-kader, zooveel doenlijk de gelegenheid te geven de geoesfendheid te verwerven, vereischt voor het verkrijgen van het militair getuigschrift, tot toelating bij de categorieën van dat kader, voor zooveel daarbij het overleggen van bedoeld getuigschrift wordt vereischt."

§ 2. „Het V. M. O. wordt ook buiten de garnizoenen van het leger door militaire instructeurs plaatselijk gegeven."

§ 3. „Het V. M. O. omvat oefeningen :

a. „Voor de jongelieden, bedoeld sub 1° en 2° van § 1, naar een programma, verdeeld over twee achtereenvolgende wintertijdperken."

b. „Voor de jongelieden, bedoeld sub. 3° van § 1, over één wintertijdperk."

„Zij duren vanaf 1 November tot ultimo Februari (in 1906 gewijzigd van 1 October tot ultimo Januari) en hebben plaats gedurende minstens 4 uren per week."

§ 5. „Het V. M. O. wordt gegeven kosteloos aan jongelieden van 16- tot 24-jarigen leeftijd. In garnizoensplaatsen moeten minstens 10, in andere plaatsen minstens 20 deelnemers zijn."

§ 6. „De officieren, belast met de leiding, trachten samenwerking te verkrijgen met het bestaande schoolonderwijs in de gymnastiek. Zij trachten door het geven van voorlichting en aanwijzingen te bevorderen, dat het plaatselijk gymnastiek-onderricht in zoodanige richting wordt geleid, dat de deelnemers de in § 4 omschreven programma's met vrucht kunnen doorloopen."

Bestuur en toezicht werd opgedragen aan den Inspecteur der Infanterie, die daartoe beschikt over den hoofdofficier van het reserve-kader en de hem toegevoegde officieren. In elke provincie wordt een kapitein met de leiding der oefeningen belast, die voorstellen indient betreffende localiteit, wapenen, munitie enz.

De officieren, die het onderricht geven, kunnen worden voorgedragen voor eene schadeloosstelling voor gemaakte onkosten.

Jaarlijks vóór 20 Januari heeft een onderzoek plaats naar de geoefendheid ook voor hen, die zich op andere wijze hebben geoefend.

In 1907 worden alle bepalingen betreffende het V. M. O. weder herzien (Zie *Recueil Militair* 1907, bladz. 513. Aanschr. D. v. O. 10 Juni 1907, IIde Afd. No. 263).

In hoofdzaak blijven de bestaande voorschriften van kracht; toch valt te vermelden, dat de zoo even aangehaalde § 6 thans luidt:

„Zij (de officieren belast met de leiding) onderzoeken daarbij of het onderricht als voorbereiding voor de eischen van lichamelijke geschiktheid door de plaatselijke gymnastiek-onderwijzers kan worden gegeven, dan wel of, en in hoever, daarin voorziening van militaire zijde noodig en c. q. mogelijk is en pogen door het geven van voorlichting en aanwijzing te bevorderen, dat het plaatselijk gymnastiek onderricht in zoodanige richting wordt geleid, dat de deelnemers de in § 4 omschreven programma's met vrucht kunnen doorloopen. Voorts moeten zij er in de hooger bedoelde plaatsen naar streven voor het schietonderricht, samenwerking te krijgen met de bestaande schietverenigingen. Zij stellen daarbij een onderzoek in en trachten het geven van dit onderricht te bevorderen op gelijke wijze als zulks hiervoren ten aanzien van het onderricht in de gymnastiek is bepaald.”

De eischen van militaire bekwaamheid en lichamelijke geoefendheid zijn nader vastgesteld bij Min. Besch. van 10 Juni 1907, IIde Afd. No. 263 en baseeren zich op het Kon. Besl. van 17 Mei 1907, *Staatsblad* No. 104.

Zij luiden :

I. *Eischen van militaire bekwaamheid.*

A practisch :

a. Reglement Exerc. Infanterie.

Eenige elementaire kennis.

b. Voorber. Schietoefeningen.

Richt-, aanslag- en aftrek-oefeningen.

Eenige schietvaardigheid. (Nader omschreven als volgt: »Bedrevenheid in de behandeling van het geweer als vuurwapen overeenkomstig het schietvoorschrift der Infanterie (ontwerp 1907) o. m. zoodanig, dat de oefenstof, vervat in tabel A voor het schoolschieten van evengenoemd voorschrift, beheerscht wordt.»)

B. theoretisch :

Ecnige theorie.

II. *Eischen van lichamelijke geoefendheid.*

Staafoefeningen.

Een paar eenvoudige oefeningen met een staafof stok.

Loopen.

500 M. afleggen in $3\frac{1}{2}$ minuut.

100 M. afleggen in 16 seconden.

Springen.

1. M. hoog, belast met 3 K. G.

3,5 M. ver, belast met 3 K. G.

Springen met polsstok.

1,5 M. hoog.

4 M. ver.

Gewicht heffen.

30 K. G. met beide armen zesmaal opheffen.

Klimmen.

Tot 5 M. boven den grond in een 0,03 à 0,04 M. dik touw.

Zie hierbij de bijlagen I, II en III.

b. *Schietoefeningen tot verhooging van 's lands weerkracht.*

De hier bedoelde schietoefeningen danken haar ontstaan aan de Ministerieele Aanschrijving van 10 Februari 1900, VIIde Afd. No. 57. Daarin zegt de Minister ELAND :

»In aansluiting aan het lokaal militair onderricht, dat in het 1907/08. IV.

wintertijdperk plaats vindt, wensch ik gedurende de zomermaanden, waar mogelijk, de gelegenheid open te stellen tot beoefening van het schieten. Het doel van dezen maatregel is, in het algemeen, den lust op te wekken voor geweer-schietoefeningen en zoo doende niet alleen te bevorderen, dat de miliciens en de kader-reservisten met groot verlot hunne schietvaardigheid behouden, liever nog vergrooten, maar bovendien, dat ook nit hen, die buiten het leger staan, bruikbare schutters worden gevormd en onder hen reeds aanwezige goede schutters gelegenheid vinden hunne goe-fendheid te onderhouden. Volledig zou dit doel uiteraard slechts te bereiken zijn, wanneer o. a. allerwege de noodige schietbanen werden aangetroffen. Zoolang dat echter niet het geval is, zullen de bedoelde oefeningen, behalve moge-lijkerwijze ook in enkele gemeenten waar eene bruikbare schietbaan aanwezig en beschikbaar is, uitsluitend kunnen gehouden worden in garnizoensplaatsen. Dat echter in weer-wil van deze aanvankelijke beperking, de onderwerpelijke maatregel tot uitmuntende uitkomsten leiden kan, ligt voor de hand. Het komt er daartoe slechts op aan, dat aan de zaak leven worde gegeven; dat in de bevolking het begrip worde gewekt, dat het leger wel is de *kern*, doch niet het geheel van 's lands weerkracht; dat in ruimeren zin tot die weerkracht elk voor den krijgsdienst geschikt burger behoort en daartoe dan ook met vertrouwen zou moeten kunnen gerekend worden, doch dat zulks niet wel mogelijk is, zoolang de burger niet beter dan tot nu toe strijdvaardig, en om te beginnen althans schietvaardig is. Is eenmaal dat begrip gevestigd; gevoelt het volk in zijn geheel zich inder-daad de reserve, waarop het leger moet kunnen rekenen en is het zich mitsdien bewust van het hooge belang, dat door zijne strijdvaardigheid wordt gediend, dan zal het, naar vertrouwd mag worden, bij de groote meerderheid niet ont-breken aan opgewektheid tot volhardende oefening, met name in het schieten."

De regeling van alles, wat deze schietoefeningen betref,

werd opgedragen aan de commandeerende officieren van korpsen of korpsgedeelten in de garnizoenen. Aanvankelijk zouden aan de oefeningen mogen deelnemen: kaderreservisten en miliciens met groot verlof; voorts alle mannelijke ingezetenen van 14—24jarigen leeftijd, die niet als militair hebben gediend, doch deelnemen of met gunstigen uitslag deelgenomen hebben aan het V. M. O.

De deelneming moest door doelmatige bekendmaking — ook in de nabij gelegen gemeenten — en door de regeling der oefeningen, zoo veel mogelijk worden bevorderd. Van 1 Mei tot 1 September zou wekelijks een oefening plaats hebben, waarbij ieder schutter hoogstens 15 patronen zou mogen verschietsen.

Kort daarop (21 April 1900) werd beslist, dat tot de oefeningen ook konden worden toegelaten de mannelijke ingezetenen van 16—24 jaar, die kunnen aantonen, lid te zijn van de Vereeniging »Volksweerbaarheid», mits zij met vrucht het voorbereidend schietonderricht hebben doorloopen.

Tal van aanschrijvingen verschenen sedert 1900 en hadden de strekking, de schietoefeningen meer populair te maken. Zoo moesten o. a. door officieren, zoowel in de garnizoenen als in de nabij gelegen dorpen, voordrachten over die oefeningen gehouden worden en zag men vermoedelijk voor het eerst officieren krachtens hun ambt den drempel van gymnasia, burger- en kweekscholen overschrijden. De commandeerende officieren werden uitgenoodigd, in de plaatselijke bladen de aandacht op die oefeningen te vestigen en er op te wijzen, dat, *»bij de uitreiking van een der bewijzen van militaire bekwaamheid en lichamelijke geoefendheid, dan wel van militaire bekwaamheid alleen — bedoeld in de beschikking van 23 Juli 1902 IIde Afd. No. 90 — in het bijzonder op de geoefendheid in het schieten zal worden gelet.»*

»Jongelieden, die aan de daarvoor gestelde eischen niet voldoen, en die te geschikter plaatsen aan vorenbedoelde schietoefeningen hadden kunnen deelnemen, zal tekortkoming in het voldoen aan de voor schietvaardigheid gestelde eischen van het eventueel

verkrijgen van de hiervoren bedoelde bewijzen uitsluiten."

Moest aanvankelijk om tot deelname te worden toegelaten, steeds een bewijs worden overgelegd, dat met vrucht de voorbereidende schietoefeningen waren doorlopen, die eisch verviel in 1907, terwijl toen tevens werd bepaald, dat jongelieden, die 60 patronen verschoten en voldaan hadden aan de gestelde eischen van schietvaardigheid, door de kapiteins, die in eene provincie, of een deel daarvan belast zijn met de leiding van het V. M. O., *schietbewijzen zouden worden afgegeven, die de houders daarvan bij het — na den datum van afgifte van het bewijs — eerstvolgend onderzoek naar de geoefendheid van lotelingen, bedoeld in art. 104 der Militiewet 1901, vrij stelden van het afleggen van bewijzen van schietvaardigheid.*

Ook werd nog vastgesteld, dat zij, die aan $\frac{3}{4}$ van het aantal gebonden oefeningen hadden deelgenomen, zouden worden toegelaten tot een schietwedstrijd, waarvoor door het Rijk f 1.— per deelnemer zou worden beschikbaar gesteld.

Aanvankelijk waren de resultaten der oefeningen niet groot. De beschikking van den Min. v. Oorlog van 1 Maart 1902 vangt bijv. aan met de woorden :

»Met leedwezen heb ik uit de door mij ontvangen verslagen opgemerkt, dat het algemeen resultaat van de gehouden oefeningen niet kan gezegd worden bevredigend te zijn. Het aantal deelnemers was in 1901 geringer en dat aantal deelnemers is zelfs niet voortdurend bij de oefeningen aanwezig geweest, enz. . . ."

Nadere bepalingen betreffende het hierbedoelde schietonderricht werden door den Inspecteur der Infanterie vastgesteld bij circulaire van 23 April 1907, No. 190 V. O. Het voornaamste punt hierbij betrof de uitreiking van schietverklaringen aan hen, die minstens 60 patronen hadden verschoten en daarbij voldaan hadden aan de eischen van schietvaardigheid o. a. bedoeld bij art. 104 der Militiewet 1901, en die thans *»zouden worden vrijgesteld van het afleggen van proeven van schietvaardigheid bij het onderzoek der lotelingen, die dingen naar het getuigschrift van militaire bekwaamheid en lichamelijke geoefend-*

heid, recht gevende op een eersten oefeningstijd van vier maanden."

Met deze bepaling werd dus een schakel gelegd tusschen het V. M. O. en de schietoefeningen tot verhooging van 's lands weerkracht.

Vermelden wij ten slotte nog, dat laatstgenoemde oefeningen gehouden worden tusschen 1 Mei en 1 September en dat in 1905 en 1906 resp. 1180 en 2456 jongelieden aan de oefeningen deelnamen.

Nauw sluit zich bij het voorgaande aan de bij Kon. Besl. van 5 Februari 1902 ingestelde Koninklijke eereprijs wegens betoonde schietvaardigheid.

„Overwegende — heet het in genoemd besluit — dat het wenschelijk is den onder de bevolking toenemenden zin tot vrijwillige beoefening van het schieten met handvuurwapenen aan te moedigen, ook wijl zoodoende kan worden bevorderd, dat zij, die behooren tot een der onderdeelen van de levende strijdkrachten, doch niet onder de wapenen zijn, gelegenheid vinden hunne schietvaardigheid te onderhouden of te verhoogen, ... enz."

„De eereprijs bestaat uit een medaille in zilver, verguld zilver of goud ter middellijn van 28 m.M. en wordt op de linkerborst gedragen aan een geribd moiré zijden lint ter breedte van 25 m.M. van oranje met twee smalle verticale strepen van de nationale kleuren."

„De schietvaardigheid, die aanspraak geven kan op den bovenbedoelden eereprijs, moet bij wedstrijden blijken. Die wedstrijden worden onderscheiden in gemeentelijke-, provinciale- en nationale wedstrijden; de eerstbedoelde hebben jaarlijks, de twee laatstbedoelde om de drie jaren plaats."

Aan de wedstrijden mogen deelnemen mannelijke ingezetenen van 18 jaar en daarboven, die tusschen 1 Mei en 1 Juli minstens 60 patronen hebben verschoten onder leiding van militair personeel. (Voor deelname aan de provinciale of nationale

wedstrijden moeten resp. 160 en 260 patronen verschoten zijn). De gemeentelijke wedstrijden hebben niet plaats indien zich niet een bepaald aantal schutters heeft aangemeld. (200 voor eene gemeente van 100.000; 40 voor eene gemeente van 10.000 zielen).

Een nationale schietwedstrijd heeft niet plaats tenzij 2000 schutters, hiertoe in de termen vallende, zich aanmelden. Vermoedelijk zal het dus nog lang duren eer wij zulk een nationaal wedstrijd beleven. Bij anschr. van den Insp. der Inf. d.d. 3 Juli 1907, No. 274 V. O. is bepaald, dat dit jaar een zilveren medaille per 75 deelnemers beschikbaar werd gesteld.

c. Finantieele en materieele steun aan bonden en vereenigingen, die zich toeleggen op fysieke en militaire ontwikkeling van jongelieden.

De eerste hulp aan particuliere vereenigingen in den zin van het bovenstaande verleend, dateert van 12 Mei 1867. De toenmalige Minister van Oorlog VAN DEN BOSCH laat zich in zijne beschikking van genoemden datum, afd. Pers. en Mil. Zaken, No. 77P aldus uit :

„De Minister van Oorlog, ontvangen hebbende Z. M. Besluit van 12 dezer No. 43 (Stbl. No. 49) luidende :

„Lettende op den prijzenswaardigen ijver, welke zich bij vele ingezetenen heeft geopenbaard om zich in het hanteeren der wapenen en bijzonder in het schieten te oefenen ;

„In aanmerking nemende, dat er reeds verscheidene scherp-schutters-vereenigingen zijn opgericht, die zich het bevorderen van 's lands weerbaarheid ten doel stellen en dat dit loffelijk voorbeeld navolging kan vinden ;

„Willende aan die vereenigingen zooveel mogelijk bescherming en medewerking verleen en tevens eenige algemeene regelen vaststellen, waarnaar zij, om die bescherming en medewerking te erlangen, zich hebben te gedragen ;

„Hebben goed gevonden en verstaan :

„Aan vereenigingen van meer dan 10 personen, ten doel hebbende om door oefening in den wapenhandel en bijzonder in het schieten 's lands weerbaarheid te verhoogen, met onze toestemming opgericht of die nader verkregen hebbende, wordt bescherming en medewerking van staatswege verleend.”

„Enz.”.

Uit hetgeen dan volgt, blijkt, dat bij hen, die zich tot een korps hebben gevormd, de commandant en de verdere officieren door den Koning zouden worden benoemd, terwijl zij in handen van den burgemeester hunner gemeente den navolgenden eed moesten afleggen: »Ik zweer (beloof) trouw aan den Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet en aan de wetten van den Staat.”

Voor de oefeningen konden uit het leger eenige instructeurs en de noodige geweren beschikbaar worden gesteld, terwijl voor ieder lid 40 scherpe en 10 losse patronen werden uitgetrokken.

Ik spring verscheidene beschikkingen over en kom tot het Weerbaarheidsvoorschrift van 1906 (*Rec. Mil.* 1906, bladz. 140—170) en zijne aanvullingsbepalingen van 15 Maart 1906 (*Rec. Mil.* 1906, bladz. 255—258) benevens de beschikking van 18 Febr. 1907 (*Rec. Mil.* 1907, bladz. 217—231).

Daarbij wordt vastgesteld, dat de bovenbedoelde vereenigingen voor ieder lid zullen mogen beschikken over een geweer M. 71 met toebehooren en voor schietoefeningen per 10 leden over een geweer M. 95.

Verder zou voor ieder lid ter keuze beschikt kunnen worden over:

150 scherpe patronen No. 1, of

150 » » No. 7, of

150 » » No. 9 (voor geweer M. 71)

en over 50 losse patronen voor geweer M. 71 of M. 95. Bij wedstrijden van meerdere vereenigingen kunnen afzonderlijk patronen worden aangevraagd.

Ook kan aan ieder lid een geweer M. 95 in eigendom verstrekt worden tegen f 40, terwijl besturen van vereenigingen patronen tegen betaling kunnen ontvangen, mits het aan te vragen aantal de 1000 overtreft.

Personeel uit het leger kan beschikbaar gesteld worden tot het geven van onderricht en het verlenen van technische hulp, terwijl de aanwezige schietbanen verbeterd of nieuwe aangelegd kunnen worden onder leiding van militair personeel en op staatskosten.

Vermelden wij thans nog, dat op de Oorlogsbegroting van 1908 onder de artikelen 61 en 62 een bedrag gesteld is van f 9000, waarvan f 5500 ten behoeve van subsidiën aan vereenigingen voor volksoefeningen in de gymnastiek en het schieten en ter beoefening van de openlucht-spelen en f 3500 als subsidie voor de Vereeniging „Volkswaarbaarheid” (zie onderdeel B) dan is hiermede ongeveer alles aangegeven, wat door het Dep. van Oorlog gedaan wordt om de Nederlandsche jongelingschap voor te bereiden voor de haar in oorlogstijd wachtende taak. De resultaten van een en ander zal ik straks nader onder de oogen zien. Vooraf ga echter eene beschouwing van hetgeen in het door mij genoemde opzicht gedaan wordt door het particulier initiatief.

B.

a. *De Vereeniging „Volkswaarbaarheid.”*

De oprichting dezer vereeniging dateert van 21 December 1899. Toen werd te Utrecht de eerste bijeenkomst der oprichters, onder wie de oud-Minister SEYFFARDT wel de voornaamste plaats innam, gehouden. Art. 1 der statuten luidde :

„De Vereeniging „Volkswaarbaarheid” stelt zich ten doel, de waarbaarheid van het Nederlandsche volk te ontwikkelen.”

Met voortvarendheid en werklust, bezield met het ernstig streven om het Nederlandsche volk wakker te schudden en voor te bereiden voor zijne oorlogstaak, toog het bestuur aan den arbeid.

Een werkprogramma omschreef de wijze, waarop het te bereiken doel zou worden nagestreefd. Het omvatte :

1e. *Werkzaamheid op zedelijk gebied.* Ons volk — vooral het opkomend geslacht — moet leeren beseffen hoeveel het waard is, een vrij en onafhankelijk volk te zijn met eigen geschiedenis en eigen karakter, met eigen taal, eigen wetten, eigen zeden en gewoonten.

Ons volk moet daarbij doordrongen worden van het besef, dat voor de handhaving dier groote voorrechten ieder Nederlander zich belangrijke persoonlijke offers moet getroosten. Er moet zorg worden gedragen, dat door de opvoeding, zoowel in het huisgezin en in de school als daarbuiten, de zedelijke grondslag worde gelegd voor een krachtig, zelfbewust volksbestaan.

Zulks kan worden nagestreefd door lezingen, tooneelvoorstellingen, goede volksliederen en doeltreffende boeken en geschriften.

2e. *Werkzaamheid ter bevordering van lichamelijke ontwikkeling.* Deze omvat aanmoediging van lichaamsoefeningen en spelen, van schieten, schermen, velddienst, marschen, terreinkennis enz.

3e. *Werkzaamheid op staatkundig gebied.* Alle kies- en politieke vereenigingen moeten aangespoord worden om gezamenlijk voor wettelijke regeling van den algemeenen oefenplicht te strijden, zonder dat hierbij voor een bepaald stelsel van legervorming wordt partij getrokken.

Voorts moet door woord en geschrift en door verzoekschriften aan de bevoegde machten getracht worden te verkrijgen, dat het onderwijs in de gymnastiek verplichtend worde gesteld van den acht- tot zestienjarigen leeftijd.

De eerste algemeene vergadering, 27 October 1900 te Utrecht gehouden, hechtte hare goedkeuring aan deze beginselen en weldra ontwikkelde het bestuur onder leiding van Prof. Dr. G. KALFF eene rustelooze werkzaamheid. Ondersteuning werd gevraagd aan de Ministers van Oorlog, Marine en Binnenlandsche Zaken, de Commissarissen der Koningin, de dagelijksche besturen van de 1120 gemeenten, de inspecteurs van gymnasiaal, middelbaar en lager onderwijs, de districts- en arrondissements-schoolopzieners, enz. en bijna 25000 exemplaren van de statuten en van opwekking om tot het lidmaatschap toe te treden over

het land verspreid. Binnen korten tijd kon het bestuur dan ook met trots wijzen op een 85 in den lande gevormde afdelingen met $\pm$ 13000 ingeschreven leden.

Dat de krachtige pogingen van een doortastend bestuur, gesteund door den invloed van den Zuid-Afrikaanschen oorlog, geen blijvenden invloed op de Nederlandsche jongelingschap hebben gehad, is zeker te betreuren. »De berg van geestdrift heeft een muisje gebaard» moest na een paar jaren een der bestuursleden verklaren en Prof. KALFF moest op de 4e algemeene vergadering der vereeniging (3 Juli 1906) getuigen, dat in het afgelopen jaar $\pm$ 1500 leden verloren waren.

„De bron — aldus drukte de voorzitter zich uit — heeft aderen uitgezonden hierheen en daarheen; sommige daarvan verdroogden en gingen te niet; andere bleven arm aan water, weer andere bleven op peil; eenige zwellen aan — doch, en dat is de hoofdzaak, de bron zelf is niet opgedroogd”. En zeer terecht sprak Prof. KALFF verder: »Wie in de tegenwoordige omstandigheden en zonder macht tot dwingen beproeven wil het Nederlandsche volk binnen korten tijd tot algemeene deelneming in de zaak der landsverdediging te brengen, die tracht met zijn hoofd door den muur te loopen.”

Steeds kampende met finantieele bezwaren, is de voornaamste bron van inkomsten het subsidie van het Dep. van Oorlog, dat jaarlijks ten bedrage van f 3500 wordt uitgekeerd. Van het totaal der inkomsten over 1904, bedragende f 5975, kon voor tegemoetkomingen aan de verschillende afdelingen slechts f 2216 worden afgezonderd.

De vereeniging „Volksweerbaarheid”, gesticht in een tijd, die voor het beoogde doel uitermate geschikt geacht mocht worden, heeft — ik ben er wel haast van overtuigd — ook volgens de oprichters niet aan hunne hooggespannen verwachtingen voldaan en kan m. i. gelden als het beste bewijs, dat van particulier initiatief — zoowel direct als indirect door de regeering gesteund 1) — ten opzichte van eene degelijke voor-

1) Men zie de aanschrijving van den Minister van Binnenlandsche Zaken KUYPER d.d. 15 Februari 1904, N°. 189, gericht aan burgemeesters

bereiding voor de taak der landsverdediging niets verwacht mag worden en dat elk stelsel van voorbereiding onzer nationale weerkracht, dat zich zou baseeren op resultaten, te bereiken door particulier initiatief, van te voren veroordeeld is.

b. Het Nederlandsch gymnastiek-verbond.

Het Nederlandsch gymnastiek-verbond is opgericht in 1868.

Artikel 1 van de bondswet omschrijft het doel van het verbond aldus :

„Het Nederlandsch gymnastiek-verbond, gevestigd te Amsterdam, heeft ten doel de gymnastiek te bevorderen en daardoor de volkskracht te verhoogen en te veredelen.” Het verbond omvat zes gewesten en telt volgens het jaarboekje van 1907, 223 vereenigingen met :

5137 werkende leden, waarvan

1056 vrouwen en meisjes

benevens 3732 adspiranten, waarvan

603 meisjes,

of in 't geheel 7210 jonge lieden en jongens, die in ons land, buiten het schoolonderricht, de gymnastiek in meerdere of mindere mate beoefenen.

Bovendien wordt door of namens het verbond kosteloos onderricht gegeven aan de z.g. volksklassen, waarvoor de bond een subsidie erlangt van het Dep. van Oorlog van f 5500.

Het verslag namens het bestuur van den bond onder dagteekening van 30 November 1906, betreffende de verrichtingen van het verbond in het belang van het gymnastiek-onderwijs aan jongelieden over het jaar 1906 uitgebracht, leverde voorzeker het bewijs, dat de zucht van de jonge mannen om zich

---

en wethouders van de onderscheidene gemeenten en o. a. afgedrukt in de Vde aflevering van het *Orgaan* onzer Vereeniging, jaargang 1903—1904, en waarbij de gemeentebesturen in de meest krachtige bewoordingen worden opgewekt de vereeniging „Volksweerbaarheid” zoowel zedelijk als geldelijk te steunen.

nagenoeg kosteloos in de gymnastiek te oefenen niet groot is. Slechts 1387 jongelingen meldden zich aan, verdeeld als aangegeven in de bijlage IV 1). Het bestuur teekent hierbij o. a. aan :

„Wij meenen de verkregen resultaten zeer bevredigend te moeten noemen. De kosten toch aan deze volksklassen verbonden zijn vrijwel evenredig aan het aantal deelnemers, zoodat het ons onmogelijk is dit aantal zeer te doen toenemen. Bovendien wordt de lust tot deelneming aan deze klassen niet aangewakkerd door het feit, dat aan het door ons uitgereikte diploma door de militaire autoriteiten geene waarde wordt gehecht en door deze de lichamelijke geoeffendheid der lotelingen wordt beoordeeld naar den uitslag van een examen, *waarvan de waarde in ons oog, gelijk wij reeds bij eene vroegere gelegenheid deden opmerken, meer dan twijfelachtig is.*” 2)

Nog zij aangeteekend, dat, volgens het jaarboekje, in Nederland 324 onderwijzers en onderwijzeressen in de gymnastiek gevestigd zijn, dat is ongeveer 1 op 17000 inwoners. Niet onvermeld blijve, dat den 12en December j.l. in de Tweede Kamer der Staten-Generaal een debat is gevoerd over een subsidie van f 2500, door den Minister van Binnenlandsche Zaken RINK op zijne begrooting gebracht ten bate van het Nederl. gymn. verbond. Hierbij heeft de Heer SCHOKKING een krachtig pleidooi . . . tegen dat subsidie gehouden, aangezien het Ned. gymn. verbond wel eens eene uitvoering gaf op Zondag. Hij stemde ten slotte dan ook tegen dat subsidie en met hem 24 van de 81 aanwezige leden der Kamer.

c. De Nederlandsche Weerbaarheids-Vereeniging.

De bovengenoemde vereeniging stelt zich — ingevolge art. 4 harer statuten — ten doel :

1) Niet onvermeld mag blijven, dat de bondsstaat over 1907, in het jaarboekje van het Ned. gymn. verbond opgenomen, slechts 559 leden der volksklasse aangeeft.

2) De cursiveering is van mij. Sch.

de individueele weerbaarheid harer leden te bevorderen, welk doel zij tracht te bereiken door :

1°. *Het geregeld houden van oefeningen in den wapenhandel, schiet-, gymnastiek- en wapenoefeningen.*

2°. *Het houden van militaire marschen.*

3°. *Het jaarlijks betrekken van een kamp.*

4°. *Alle andere wettige en geoorloofde middelen.*

De leden der vereeniging dragen desgewenscht een koninklijk goedgekeurde uniform van donkerblauw serge met lichtblauwe opslagen, terwijl het korps overigens op militaire wijze is ingedeeld. De vereeniging werd opgericht in 1891 en telde in 1906 slechts een 300-tal werkende leden, niettegenstaande de moeite, die èn voorzitter — Dr. M. MEIJERS te Amsterdam — èn korpscommandant—Reserve Eerste Luitenant der Infanterie J. W. KLEIN — zich geven.

Evenals vorige jaren, werd ook in 1907 een kamp te Laren betrokken; ongeveer 80 leden namen aan die oefening deel.

Als school tot voorbereiding der Nederlandsche jongelingschap voor hare oorlogstaak is ook deze vereeniging dus -- helaas -- van ondergeschikt belang. 1)

d. Koninklijke Vereeniging van Nederlandsche Scherpschutters.

Volgens het *Recueil Militair* 1907 telt ons land 443 schietvereeningen. Een verblijvend teeken mag het genoemd worden, dat het overgroot deel dier vereeningen opgericht is na 1900, want zulks wijst er op, dat de lust om aan schietoefeningen deel te nemen, dank zij de voortdurende pressie en den steun van de zijde van het Ministerie van Oorlog, in de laatste jaren zeer is toegenomen.

Lang niet alle vereeningen hebben de koninklijke goedkeuring op hare statuten erlangd en daarmede — in verband met het daaromtrent gestelde in het Weerbaarheidsvoorschrift

1) Zie: „Nederlandsche Weerbaarheidsvereening”. Uitgegeven bij het 15-jarig bestaan der vereening te Amsterdam. Het aantal leden is in 1907 tot p.m. 450 gestegen.

1906 — het recht op geweren en patronen, te verstrekken door het Departement van Oorlog, verkregen.

Juiste gegevens omtrent den toestand en de verrichtingen der schietvereenigingen kon ik voor 1906—1907 niet verkrijgen, maar betreffende het jaar 1903 biedt de Memorie van Toelichting op de Oorlogsbegroting voor 1904 ons leerzame gegevens. Daar toch wordt vermeld, dat van de toen bestaande 402 schietvereenigingen aan 292 van rijkswege patronen waren versterkt en wel :

973.790 scherpe patronen No. 1; M. 95.

1.154 patronen voor revolver.

447.433 patronen No. 7 (z. g. Marga).

81.399 scherpe patronen voor geweer M. 71/88.

11.910 losse patronen; M. 95.

30.055 losse patronen; M. 71/88.

Bovendien werden tegen betaling aan de vereenigingen nog afgegeven o. a. 49.390 scherpe patronen No. 1, M. 95 en een 70.000 patronen van andere soorten.

Ons voor een oogenblik bepalende tot de scherpe patronen No. 1, M. 95, kan men, in verband met de vermeerdering van het aantal schietvereenigingen van 402 in 1903 tot 443 in 1907, wel aannemen, dat het jaarlijksch verbruik van patronen No. 1 door vereenigingen en particulieren $\pm$ 1.300.000 zal bedragen. Ter vergelijking met het aantal patronen No. 1, jaarlijks door het wapen der Infanterie verschoten, worde hier vermeld, dat laatstbedoeld aantal over 1906, 4.600.000 bedroeg. 1)

In hoeverre al die verschoten patronen 2) eenigszins aan de weerbaarheid der Nederlandsche bevolking ten goede komen, durf ik niet beslissen. Laat ons hopen, dat het grootste deel dier patronen is afgevuurd door mannen, die zich — als het

1) Zie ter vergelijking van het aantal patronen in eenige andere landen, door particulieren verschoten, en de verleende rijkssubsidiën, de bijlage V.

2) Tegen f 40 de 1000 reeds voor de patronen No. 1, eene waarde van meer dan f 50.000 vertegenwoordigende.

gevaar daar is — vrijwillig zullen komen aanmelden om mede te werken tot ons behoud. Eenige meerdere contrôle van militaire zijde op de wijze, waarop de patronen in de particuliere vereenigingen verbruikt worden, zoude mij zeker gewenscht voorkomen. Daar, waar de vereenigingen zulke voordeelen van het Dep. van Oorlog genieten, zouden zij zich billijkerwijze niet mogen verzetten tegen eenig meerder toezicht en meer bindende bepalingen, bijv. het jaarlijks doen schieten door alle ingeschreven leden van eenige bepaalde oefeningen, zooals zulks bijv. in Zwitserland is voorgeschreven.

Hiermede M. H., heb ik u in kennis gesteld met hetgeen door regering of particulier initiatief gedaan wordt om den Nederlandschen jongeling op te voeden tot een in militairen zin ontwikkelde staatsburger, op wien het vaderland in tijd van nood kan rekenen.

Mocht ik u ten opzichte van verschillende instellingen reeds met de bereikte resultaten in kennis stellen, thans wensch ik na te gaan de uitkomsten van het eigenlijk V. M. O., zooals het thans van regeeringswege door personeel van het leger wordt gegeven.

Indien ik er nogmaals op wijzen mag, dat ik mij het V. M. O. slechts denken kan als een streven naar voortgezette lichaams-oefening, meer weerstandbiedende spieren- en longenweefsel en taaier voetpezen, gepaard aan een gezonden, opgewekten en het vaderland getrouwen geest, zal men beseffen, dat ik van het stelsel van V. M. O., zooals het bij ons wordt opgevat en toegepast, geen voorstander kan zijn.

Wat ik zoo even als het doel van een juist opgevat, alle lagen des volks omvattend V. M. O. aangaf, kan immers niet het resultaat zijn van enkele winteravond-oefeningen van een beperkt aantal jongelieden in een verwarmd lokaal met slechte verlichting en dwarreling van stof.

Mijne grief — als ik het zoo noemen mag — tegen ons V. M. O. is, afgescheiden van de bergen papier, zeeën van inkt en groote verspilling van tijd, aan de voorbereiding en

doorvoering van het V. M. O. verbonden, het onttrekken van zoo veel officieren en kader aan den gewonen dienst, enz. 1), vooral en in de voornaamste plaats, dat er uit militair oogpunt zoo ontzettend weinig waarde aan is te hechten. Voortbouwend op den verkeerden grondslag van 1869, waarbij aan eenige elementaire militaire kennis bij het in dienst treden verkorting van eersten oefeningstijd werd gekoppeld, heeft bij de regeling van het V. M. O., zooals wij dat kennen, niet voorgezeten het belang van het leger, maar het belang van het individu. Ik ga verder en beweer: de belangen van het leger zijn er door geschaad.

Het is hier dan ook de plaats om eenige woorden te wijden aan het verband, dat ligt tusschen de viermaanders en het V. M. O.

Als bekend mag worden aangenomen, dat de Minister ELAND zich bij de verdediging van de Militiewet 1901 aldus uitliet 2):

„Thans heb ik in het wetsontwerp voorgesteld om de beide blijvende gedeelten elk van vier maanden te doen vervallen en daarvoor in de plaats te doen treden *andere dienstplichtigen*, die vier maanden zouden dienen”. En eenige dagen vroeger had die Minister verklaard 3):

„In het bijzonder zijn vele bezwaren aangevoerd tegen de viermaanders en tegen hunne oefeningen in den winter. Wanneer men nagaat waarvoor die viermaanders bestemd zijn, n.l. *om te dienen in plaats van het blijvend gedeelte, dan zal men wel kunnen begrijpen, dat ik van de oefeningen niet al te hooge verwachtingen koester.*”

De viermaanders zouden dus in het ontwerp-ELAND uit-

---

1) Zie bijlage II benevens de bezwaren, aangevoerd door de Commissie, ingesteld door de Ministers van Oorlog en Binnenlandsche Zaken (bladz. 271) en waarbij ik mij gaarne aansluit.

2) Zie bladz. 1155 der *Handelingen* enz. 1901.

3) Zie bladz. 1052 der *Handelingen* enz. 1901.

sluitend dienen ter vervulling van de diensten, die vroeger door het blijvend gedeelte verricht werden.

Den 12en Maart viel het ontwerp-ELAND door aanneming van het bekende amendement van den Heer VAN GILSE (47 tegen 44 stemmen) waarbij de oefentijd van 8½ maand in de wet zou worden vastgelegd.

Nadat de Regeering den 16en April bij monde van den Minister van Finantiën PIERSON verklaard had, dat de aanneming van het amendement van den Heer VAN GILSE niet van zoodanig ingrijpend belang was te achten om tot intrekking van het wetsontwerp te adviseeren, werd de Generaal KOOL tot Minister van Oorlog benoemd. Deze voerde het blijvend gedeelte weder in, *doch liet daarnaast de z.g. viermaanders in Mei opkomen*. Wel deed de Heer TROELSTRA nog eene poging om deze wijziging in het ontwerp eerst door de afdelingen der Kamer te doen onderzoeken, maar zijn desbetreffend voorstel werd met 27 tegen 24 stemmen verworpen en de Kamer, door de eindelooze debatten vermoeid en groot vertrouwen stellende in het doorzicht en de kunde van den opgetreden Minister, nam zijne voorstellen — belichaamd in art. 104 der Militiewet 1901 1) — aan.

Een uitvloeisel dier aanneming was o. a. het Kon. Besl. van 1 April 1902, waarbij de eischen van militaire bekwaamheid en lichamelijke geoefendheid, bij art. 104 der Militiewet bedoeld, nader werden vastgesteld en waarmede dus de schakel tusschen viermaander en V. M. O. (zie bladz. 246) gesmeed werd.

Kort daarop werd na eene bespreking, die hoogstens een paar uren duurde, de Landweervet door de Tweede Kamer aangenomen met 85 tegen 9 stemmen en werd daarmede aan onze militaire ontwikkeling eene geheel nieuwe richting gegeven.

Dat het leger door het instituut der viermaanders aan kracht gewonnen zou hebben, wie zal zulks kunnen onderschrijven?

---

1) Art. 104 luidt: „... Voor de samenstelling van het gedeelte tot korte oefening in te lijven, worden in de eerste plaats in aanmerking genomen de lotelingen, die aan door Ons te stellen eischen van militaire bekwaamheid en lichamelijke geoefendheid voldoen.” enz.

Was het dan voor de ontwikkeling der burgermaatschappij gewenscht, dat een deel der miliciens slechts vier maanden eersten oefentijd zouden doormaken? Immers neen.

Waar in andere landen de eerste oefeningstijd veel langer duurt en het percentage der in het leger tredenden veel grooter is, is het onaannemelijk, dat het juist in ons land voor den goeden gang van zaken noodzakelijk was, dat een deel der lichte zo kort moest dienen.

Wogen dan de mindere kosten der viermaanders, vergeleken met de achtmaanders, op tegen al de nadeelen van dit instituut, 1) die trouwens reeds zoo dikwijls van militaire zijde zijn in het licht gesteld, dat ik ze hier niet zal herhalen?

De achtmaander kost het Rijk 261 gulden, de viermaander 147 gulden (zie bijlage VI). Maakt dus over ± 5000 viermaanders eene mindere uitgave van $(261-147) 5000 = 570.000$ gulden. Trekt men hier het bedrag der kosten van het V. M. O., rond genomen ad f 100.000, af, dan blijkt, dat het finantieel voordeel, aan de viermaanders verbonden, te stellen is op 470.000 gulden (zie bijlagen VI en VII).

Dit bedrag, ofschoon niet onbelangrijk, ware zeer wel te vinden door het invoeren van eene weerbelasting 2) of eene minder ruime opvatting van het beginsel der uitkeeringen aan familieleden van miliciens en landweerplichtigen ingevolge art.

1) De Minister van Oorlog STAAL verklaarde zelf in 1906 in de zitting der Tweede Kamer van de Staten-Generaal: „Men heeft thans vier categorieën miliciens. Dit groot aantal categorieën bemoeilijkt in hooge mate de stelselmatige opleiding van den troep, welk bezwaar is uit den weg te ruimen door wijziging van art. 104 der Militiewet 1901.”

En wordt voldoende aandacht geschonken aan het feit, dat de helft van het aantal compagnies-commandanten bij het wapen der Infanterie slechts vier maanden in het jaar een troep oefenen?

2) In 1901 dienden de Heeren DE WAAL MALEFIJT en VAN DE VELLE bij de behandeling van de Militiewet een amendement in, strekkende tot invoering van eene weerbelasting. De Heer DR. KUYPER rekende toen aan de Staten-Generaal voor, dat, waar de weerbelasting in Zwitserland in 1897, 3.070.826 francs had opgebracht, zulk eene belasting, op den zelfden voet berekend, ten onzent zou klimmen tot iets meer dan 2.500.000 gulden. Het amendement werd later — ik weet niet juist op welke gronden — ingetrokken.

113 bis der Militiewet en art. 15 bis der Landweeerwet. 1)

Maar zoo lang de wet onveranderd is, moet die worden uitgevoerd; laat ons dus nagaan hoe het V. M. O. ten opzichte der viermaanders werkt.

Uit de bijlage VII blijkt, dat van de lichting 1907, 3668 jongelieden werden ingedeeld als viermaanders zonder in het bezit te zijn van een getuigschrift, terwijl slechts 1315 krachten een getuigschrift als viermaander in de gelederen traden. Daar het onderricht aan alle niet-ingedeelden vrij wel als verloren arbeid kan beschouwd worden, heeft het militair bestuur als het ware betaald 100.000 gulden en heeft de diensten van honderden officieren en onderofficieren gedurende langeren of korteren tijd moeten derven, waarvoor het ten slotte de beschikking verkreeg over 1315 viermaanders met een z.g. getuigschrift. Een oogenblik aannemende, dat zulk een jongeling een voordeel werd geacht boven een ongeoeffenden viermaander, dan zou dit voordeel [maar het is geen voordeel 2)] het legerbestuur hebben gekost $100000 : 1315 = \pm 76$ gulden per jongeling.

Maar deze uitgave is nog niets, wanneer men de overige

---

1) De Minister ELAND omschreef op bladz. 1533 der *Handelingen* 1900 de bedoeling der uit te keeren vergoeding aldus: „De bedoeling is dus blijkbaar: *de man moet door zijne afwezigheid geen broodsgebrek doen ontstaan en ook niet maken, dat het gezin, waartoe hij behoort, arm-lastig wordt.*”

Ik geloof, dat indien het toezicht op de meerdere of mindere wenselijkheid der uitkeeringen door het Ministerie van Oorlog in eigen hand genomen werd en daartoe o. a. een zestal inspecteurs werden benoemd, die omtrent eventueele vergoedingen persoonlijk een onderzoek instelden, de ontzettende uitgave, dit jaar o. a. 500.000 gulden bedragende, tot op de helft zou worden teruggebracht. „Thans — aldus lezen wij op bladz. 24 van het Voorl. Verslag op de Oorlogsbegroting voor 1908 — zijn de vergoedingen weinig anders dan een slechte vorm van armenzorg; het Departement van Oorlog is daardoor tot een formeel bureau van weldadigheid geworden. Ergerlijke misbruiken komen bij de behandeling van verzoeken om vergoedingen voor (bij de gemeenten)”.

2) Ieder compagnies-commandant zal kunnen verklaren, dat hij liever ongeoeffende viermaanders krijgt, dan een deel z. g. voorgeoeffenden en een deel niet-voorgeoeffenden.

nadeelen, aan het V. M. O. verbonden, beschouwt en die zoowelsprekend zijn weergegeven door de commissie, waarvan elders in mijne verhandeling sprake is (zie bladz. 270).

Wellicht laat ik mij hier kras uit, M. H., maar toch zou ik zoo spreken, al vond ik geen krachtigen steun bij de opvolgende Ministers van Oorlog, die, helaas, tot nu toe door omstandigheden — blijkbaar machtiger dan hun goede wil — de richting van het V. M. O. niet vermochten te wijzigen.

Hunne getuigenis volge hier.

In de vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 21 Februari 1901 vroeg de Heer DR. KUYPER aan den Minister van Binnenlandsche Zaken of Z. E. zich zou willen uitspreken over zijn al of niet genegen zijn om de voorwaarden te helpen scheppen voor eene volksoefening door de voorbereidende oefeningen bij ons schoolwezen in het leven te roepen. „Immers zoo dit niet geschiedt, wanneer die vooroefening liefhebberij blijft, zal ze nooit iets geven. Ik hoop — eindigde de spreker — dat door eene goede invoering van voorbereidende oefeningen bij alle standen en rangen onder onze jongelingschap en de fysieke kracht en het psychisch hooge gevoel van moed en zelfvertrouwen zullen herleven.”

De Minister ELAND antwoordde hierop als volgt:

„Den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht kan ik antwoorden, dat mijn ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken gaarne met mij alles wil bevorderen, wat geschieden kan om de locale oefeningen vruchtdragend te doen zijn. Wat aangaat het denkbeeld om die oefeningen op de scholen in te voeren, meent die ambtgenoot evenwel, dat dit punt moet behandeld worden bij eene eventueele herziening van de Schoolwet.

„Ook ik, M. H., zou het V. M. O. willen beschouwd zien als een onderdeel van de opvoeding der jeugd en zou in dit opzicht eene nauwe samenwerking van de Departementen van Binnenlandsche Zaken en Oorlog wenschelijk achten.”

Bij de behandeling van de begroting voor 1902 was in het Voorl. Verslag de vraag gesteld of de Minister wenschte te bevorderen de stichting van eene Rijks-Centraal-Gymnastiek-

school; „zoude de stichting van zoodanige school van het Dep. v. Oorlog of van dat van Binnenl. Zaken moeten uitgaan?”

Hierop antwoordt de Minister van Oorlog BERGANSIUS: (bladz. 25 Mem. van Antw.) „Het bevorderen van gymnastiek-onderwijs en volksoefeningen *buiten* het leger en zoolang de schooljaren duren, behoort, naar mijne meening, als onderdeel van het algemeen onderwijs en van de volksopvoeding, tot den werkkring van het Departement van Binnenlandsche Zaken, vooral ook omdat het niet alleen wenschelijk, maar zelfs noodzakelijk is om met het gymnastiek-onderwijs reeds op jeugdigen leeftijd aan te vangen. De stichting van eene Rijks Centrale Gymnastiekschool zou dan ook naar zijn gevoelen moeten uitgaan van evengenoemd Departement.”

In de Memorie van Antwoord op de Oorlogsbegrooting voor 1906 zegt de Minister van Oorlog op bladz. 35:

„Aan het V. M. O. buiten de kazerne hecht de ondergeteekende weinig waarde. De ondergeteekende is van oordeel, dat zuiver *militaire* vooroefening weinig of geen nut of tijd-winst oplevert”.

„Voorts heeft hij de ervaring opgedaan, dat het geven van dat onderricht verkeerd en slecht werkt op het vrijwillig kader, dat tot het geven van dat onderricht wordt uitgezonden.”

Het heeft er iets van, M. H., alsof de gewichtige aangelegenheid, die voor de Regeering een voortdurend punt van zorg heeft uit te maken, geworden was tot een kaatsbal tusschen de Departementen van Binnenlandsche Zaken en Oorlog.

Maar „het daghet in het Oosten.”

Vernemen wij daartoe hoe de Minister van Oorlog zich uitspreekt in de Memorie van Toelichting op de Oorlogsbegrooting voor het dienstjaar 1908.

Wij lezen aldaar op bladz. 7:

„Hoewel op de ontwerp-begrooting van het VIIIe Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1908, ten behoeve van het V. M. O. een bedrag is uitgetrokken, gegrond op de tot dusverre geldende grondslagen en het aanvankelijk in het voornemen ligt, dat onderricht in het oefeningstijdperk

1907—1908 op den bestaanden voet te geven, vermeent ondergeteekende toch, dat in het hiervoren medegedeelde (zie o. a. de bijlagen I, II en III) voldoende aanleiding gelegen is om te overwegen, of ten aanzien van het V. M. O. op den tot dusverre gevolgden weg zal zijn voort te gaan. De ondergeteekende heeft gemeend hieromtrent geene beslissing te moeten nemen, alvorens kennis te hebben genomen van het rapport der door de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Oorlog ingestelde Commissie in zake de lichamelijke voorbereiding voor den militairen dienst, 1) welk rapport eerlang kan worden te gemoet gezien, zoodat het hem wellicht mogelijk zal zijn, bij de Memorie van Antwoord op het Voorl. Verslag der begrooting, zijne definitieve voornemens met betrekking tot de onderwerpelijke aangelegenheid te doen kennen."

„Door evenbedoelde commissie werd inmiddels aan den ondergeteekende een rapport uitgebracht, omtrent de wenschelijkheid

---

1) Bij Koninklijk Besluit van 21 Maart 1903 is ingesteld eene staatscommissie onder voorzitterschap van den Heer J. B. VERHEY, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, en de Heeren Kolonels der Infanterie Baron VAN VOORST VOT VOORST en BUHLMAN, den inspecteur der gymnasia EGGINK, den inspecteur van het middelbaar onderwijs TEN BRUGGENCATE, Jhr. Mr. MICHELS VAN KESSENICH en den leeraar aan het gymnasium te Rotterdam VAN AKEN als leden, die de opdracht verkreeg: „Na te gaan welke maatregelen genomen moeten worden om te bevorderen, dat de Nederlandsche jongeling bij het bereiken van den dienstplichtigen leeftijd, zonder eene bijzondere opleiding te ontvangen, voldoe aan de voor verkorten eersten oefeningstijd te stellen eischen van lichamelijke geoefendheid en die maatregelen in bepaalde voorstellen te belichamen."

Aan de commissie werd eene sub-commissie toegevoegd om „eene wettelijke organisatie van het gymnastiek-onderwijs en de aansluiting van dit onderwijs aan het Lager-, Middelbaar- en Voorbereidend Hooger-onderwijs voor te bereiden."

Tot leden dier sub-commissie zijn benoemd de Heeren Professor REDDINGIUS, hoogleeraar in de pathologische anatomie aan de Rijks-universiteit te Groningen, VAN DER LEY, directeur der Rijks-kweekschool voor onderwijzers te Haarlem, en VAN AKEN, leeraar aan het Erasmiaansch gymnasium te Rotterdam.

De tijd, dien de commissie en hare sub-commissie behoefde om hare denkbeelden in een rapport saam te vatten, mag een hoogst degelijk en practisch uitvoerbaar werk doen verwachten.

van het geven van V. M. O. in zijn tegenwoordigen vorm”.

„De conclusiën in dat rapport, ten aanzien van de onderwerpelijke aangelegenheid vermeld, zijn dat het V. M. O. in zijn tegenwoordigen vorm geene aanbeveling verdient:

„*a.* omdat de vruchten, die dit onderwijs afwerpt, niet in aannemelijke verhouding staan tot de opoffering in tijd en moeite, die de leerlingen zich getroosten;

„*b.* omdat het veel te duur is in verhouding tot de vruchten die het afwerpt;

„*c.* omdat dit onderwijs het kader, dat er mede belast is, in bruikbaarheid aanzienlijk achteruit doet gaan, zoowel door het niet bijwonen van het herhalingsonderwijs bij het korps als door het telkens halve en geheele dagen te laten leegloopen om een paar uren onderwijs te geven;

„*d.* omdat geen voldoende aantal, ook slechts bij benadering, bruikbare onderwijzers beschikbaar kan worden gesteld om aan *alle* aanstaande dienstplichtigen V. M. O. te geven”. 1)

„Voorts deelt meergenoemde Commissie als hare zienswijze mede, dat, hoewel het V. M. O. tot nu toe niet opleverde, wat men daarvan verwachtte en verschillende nadelen met zich bracht, zij niettemin zou betreuren, wanneer in het uitgebrachte rapport aanleiding mocht worden gevonden om stappen te doen tot — zij het ook tijdelijke — opheffing van de voorbereidende oefeningen voor den militairen dienst.”

„De Inspecteur der Infanterie, mede ter zake gehoord, doet, in het kort samengevat, als zijne zienswijze kennen, dat, waar cenerzijds het nut dat het V. M. O. voor het leger afwerpt, *bedroevend gering* is, aan de andere zijde dat onderricht aanzienlijke offers aan geld en moeite kost en, erger nog, belangrijk nadeel toebrengt aan de bruikbaarheid van een zeer groot

1) Er wordt niet eens gewaagd van de slappe uitvoering, waartoe men bij het V. M. O. geraakt, wat leidt tot eene lichtvaardige opvatting van de den soldaat gestelde eischen. Men denke toch aan hetgeen Generaal BLUME zoo juist zegt: „Eitel ist der Wahn dasz die militär dienstliche Ausbildung durch Soldaten-spielerei erleichtert werden könnte.” Zelfs in het Zwitsersche leger worden krachtige en stramme uitvoeringen geëischt. (Zie: rapport Ritmeester BENTEYN, *Versl., Rapp. en Mem.*, deel 28, 3e afl.)

aantal onderofficieren voor hunne oorlogstaak en daarbij het gehalte en de oorlogswaarde van het hoofdwapen ernstig vermindert, 's lands belang gebiedt, het van Rijkswege verstrekte V. M. O. op te heffen."

„De mededeelingen van vorenvermelde Commissie en van den Inspecteur der Infanterie schijnen ondergeteekende wel geschikt, om hem te versterken in zijne meening, *dat de voorbereiding voor den militairen dienst, door het geven van V. M. O. in zijn tegenwoordigen vorm, niet tot haar recht komt.*"

Tot hiertoe de Memorie van Toelichting.

Het Voorl. Versl. leert ons dan hoe „vele leden" als voornaamste bezwaar tegen het V. M. O. de omstandigheid doen gelden, dat er een waan door wordt gekweekt als zoude men buiten het leger-samenzijn een leger kunnen vormen.

De Memorie van Antwoord, juist heden voor 14 dagen door den Minister VAN RAPPARD onderteekend, geeft te kennen, dat het zoo even bedoelde rapport der Commissie het Dep. van Oorlog nog niet heeft bereikt. De Minister kan geene termen vinden om thans het V. M. O. in zijn tegenwoordigen vorm te doen staken. De redenen daartoe kan men vinden in § 15 van genoemde Memorie. Ik meen — om begrijpelijke redenen — niet het recht te hebben over de redenen, die den Minister tot zijn besluit brachten, in beschouwingen te treden.

Mijne Heeren, laat ons hopen, dat, na de voorlichting, die de meervermelde commissie den Minister van Oorlog zal bieden, krachtig zal worden ingegrepen en dat niet geschroomd zal worden, het tot nu toe in verkeerde banen geleide V. M. O. desnoods met wortel en tak uit te snijden, ten einde daarvoor in de plaats te stellen eene basis, waarop eene uit militair oogpunt gezonde volksoontwikkeling, die rekening houdt met onze volksgebruiken en eigenaardigheden, zal kunnen opschieten. (Zie bijlagen X, Xa, XI, XII en XIII).

Is het aanmatigend te achten indien ik, vooruitlopende op den arbeid der commissie, ook mijnerzijds tracht, in korte

trekken weer te geven hoe ik mij een nuttig werkend V. M. O. denk?

Ik meen van niet.

Ik ben hier toch niet komen staan met het doel om uitsluitend te critiseeren en ik voel mij dan ook zedelijk verplicht, eene schets te geven van een V. M. O. zooals ik mij dat zou wenschen. Wellicht zullen mijne voorstellen dan kunnen dienen tot uitgangspunt van een vruchtbaar debat, waaraan, naar ik hoop, velen uwer zullen deelnemen en waarmede de Regeering wellicht te zijner tijd, bij de uitwerking van hare plannen, rekening zal kunnen houden.

Boven mijne voorstellen zou ik dit woord van den Generaal-Majoor BARON VON DER GOLTZ wenschen te plaatsen 1): „*In den boezem der familie en op de schoolbanken moeten bij de jongelieden die moreele en fysieke krachten ontwikkeld worden, die voor de legers bij een oorlog eene bijna onuitputtelijke bron van energie zullen zijn.*”

Het V. M. O. en het daaraan sluitend examen voor viermaanders heeft m. i. ook daarom zoo weinig waarde, aangezien het gevraagde niet in overeenstemming is met hetgeen later of te velde van den soldaat gevergd zal moeten worden. Ware zulks wel het geval dan zou het er treurig uitzien, want ik ben overtuigd, dat wanneer men eene lichte, die voor herhalings-oefeningen onder de wapenen komt, aan het z.g. examen voor viermaanders onderwierp, er slechts zeer enkelen zouden slagen. Neen, voor den soldaat zijn andere dingen noodig dan het kunnen klimmen in een touw van 5 M. lengte of het eenige malen opheffen van een bepaald gewicht.

Twee zaken treden voor den soldaat op den voorgrond en dat zijn: zijn volhardingsvermogen en de geest, die hem bezielt.

De geest, die hem bezielt!

Hoe is het daarmee bij den Nederlandschen jongeling gesteld?

---

1) *Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine*, „Infanterie-aanval volgens de leeringen van den Russisch-Japanschen oorlog.”

Zeker, de vrijheidszin van ieder individu is groot, zoo groot zelfs, dat die dikwijls de grenzen overschrijdt, die door orde en wet gesteld worden. Gebrek aan eerbied voor gezag en politie, ongebondenheid en bandeloosheid van de jeugd zijn volksgebreken, die zich maar al te dikwijls tooien met de vlag der vrijheid 1). De karaktertrek, die vrijheid opeischt voor het individu, staat zeker wel in verband met de vrijheidsliefde van een volk, maar al moge de vaste wil zich als onafhankelijk volk te handhaven dan wellicht bestaan, zeker wordt die dan in latenten vorm angstvallig verborgen gehouden en zeker is afwezig het besef van hetgeen gedaan moet worden om dien wil om te zetten in daden. Finantieele en vooral persoonlijke offers ten opzichte van het leger tot een minimum te beperken is een vrij algemeen streven. De eerezucht om — eens in het leger getreden — een rang te behalen is ver te zoeken; het leger kan niet roemen op de achting en den algemeenen steun van het volk en een groot deel der pers en in den militairen dienst wordt veel meer gezien eene zware belasting dan een noodzakelijke plicht.

In dit opzicht is wijziging van het volkskarakter in hooge mate gewenscht. Dit kan op tweeërlei wijze geschieden en wel door langzame hervorming of door een plotselingen schok, zooals Pruisen in 1806 of Denemarken in 1864 ondervond. Maar wilden wij op zulk een schok wachten, dan zouden wij vermoedelijk reeds van de kaart van Europa verdwenen zijn, vóór wij tot het besef kwamen van hetgeen wij moesten doen.

Blijft dus over de weg van langzame hervorming.

En dan is het zeker zoo te betreuren, dat wij zoo veel om ons heen zien, wat wijst op een streven om de vaderlands-lievende gevoelens te vernietigen, om den band tusschen leger en volk te verzwakken.

Utopisten, die aansturen op opheffing van de legermacht — waartoe de tijden in de eerste eeuwen nog niet rijp zijn — en

1) Zie: „De organisatie eener algemeene veiligheids politie” door P. VAN OORT, Kapitein van de Kon. Marechaussee, *De Militaire Gids* 1907, No's. 2, 3, 4, 5 en 6.

volksvoorlichters in den dop, die droomen van één wereld-republiek, waarin alles pais en vrede zou zijn, stichten in dit opzicht veel kwaad. Ook vraag ik mij met angst af welke idealen geplant zullen worden in het gemoed van de kinderen, die tot onderwijzer hebben leden eener partij, die vijandig staat tegenover de beginselen onzer Grondwet.

Zij — ik bedoel de leden der sociaal-democratische onderwijzers-vereeninging — mogen toch steeds bedenken, dat de groote strijder der sociaal-democratie, BEBEL, meer dan eens den algemeenen dienstplicht heeft verdedigd en dat hij nog weinige maanden geleden te Glogau heeft uitgeroepen: „Het is noodig het vaderland te verdedigen; wij beschouwen dit als een plicht, die vanzelf spreekt.”

En later liet hij zich aldus uit: „De anti-militaristische denkebeelden en propaganda van HERVÉ zijn in de Deutsche sociaal-democratie onmogelijk. Zoo lang er gevaar is en oorlogen mogelijk zijn, moet elk volk eene voldoende inrichting hebben om weerstand te bieden aan een aanvallenden oorlog en zijn eigen grondgebied tegen den inval van den vijand te verdedigen. Om die reden schrijft de Deutsche sociaal-democratie op haar program: Behoorlijke opleiding van alle burgers tot den krijgsdienst.” 1)

Is de lucht in ons vaderland minder blauw dan ginds aan de overzijde der grenzen; zijn de maatschappelijke en burgerlijke vrijheden hier niet grooter dan elders; is de dienstplicht hier niet minder drukkend; zijn de belastingen in aangrenzende landen minder zwaar? In een woord is er niet veel, oneindig veel, dat wij moeten trachten te handhaven?

Wij, die hier zitten, hebben eens de belofte afgelegd desnoods ons leven te offeren op het altaar des vaderlands, maar indien het ooit zoo ver mocht komen, dat het dan moge zijn met de wetenschap, dat wij strijden met den steun, de achting, het vertrouwen en de hulp van *allen*, die behooren tot den Nederlandschen stam.

---

1) Zie o. a.: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 29 April 1907.

In dit opzicht doe ik hier een beroep op die duizende en duizende onderwijzers en onderwijzeressen in ons vaderland, om naar de volle maat hunner krachten mede te werken tot ontwikkeling van die gevoelens bij het hun toevertrouwde kind, die leiden tot achting voor onze roemrijke geschiedenis en tot den wil om te handhaven, hetgeen onze voorouders wrochten, in een woord tot innige en oprechte vaderlandsliefde.

De VOORZITTER: Ik geef thans het woord aan den Heer ROEST VAN LIMBURG tot het uitbrengen van zijn verslag omtrent den uitslag der ballotage.

De Heer ROEST VAN LIMBURG: Mijnheer de Voorzitter: Er zijn 39 stemmen, alle vóór uitgebracht, zoodat al de aspirant-leden met algemeene stemmen zijn aangenomen.

De VOORZITTER: Zooals de heeren hebben vernomen, zijn de voorgestelde leden, n.l. de Heeren: K. H. BOLT, 1e Luitenant der Infanterie te 's-Gravenhage, H. A. M. DAALMEYER, 2e Luitenant der Infanterie te Hoorn, en N. R. HAREMAKER, 1e Luitenant der Infanterie van het Leger in Nederl. Oost-Indië, met algemeene stemmen aangenomen. Ik heet de nieuwe leden, voor zoover aanwezig, welkom en dank de heeren stemopnemers voor de genomen moeite. Ik geef thans het woord weder aan den Heer SCHÖNSTEDT tot het voortzetten zijner rede.

De Heer SCHÖNSTEDT: Ik wensch thans de volgende voorstellen met daarop gegeven toelichting, aan het oordeel der vergadering te onderwerpen:

1. Algeheele afschaffing van het V. M. O. in zijn tegenwoordigen vorm in verband met wijziging van art. 104 der Militiewet 1901 in dier voege, dat de z.g. viermaanders uit die wet vervallen.

2. Ter lichamelijke ontwikkeling van de meer dan 214.000 Nederlandsche jongelingen van 15 tot 18 jaar, onder leiding van de Ministeriën van Binnenlandsche Zaken en Oorlog, steun

zoeken bij het Nederlandsch Onderwijzersgenootschap, (6800 leden) den Bond van Nederlandsche onderwijzers (7500 leden) en het Nederlandsche Officiers- en Onderofficierskorps.

3. Herziening der examen-programma's en programma's van opleiding aan alle kweekscholen voor onderwijzers in dier voege o.a., dat op iederen werkdag minstens $\frac{3}{4}$ en des Zaterdags na 12 uur minstens 4 uur aan lichaamsoefeningen wordt besteed.

4. Regeling van het middelbaar en lager onderwijs — ook van het hooger onderwijs, voor zoover het daarvoor in aanmerking komt — in dier voege, dat iederen schooldag minstens $\frac{3}{4}$ uur onder behoorlijke leiding aan het gymnastisch spel en op Zaterdag minstens 3 uur aan lichaamsoefeningen wordt besteed.

5. Stichting van het fonds onder den naam van *Nationaal krachtfonds* onder leiding van de onder 2 genoemde ministeriën. Uit bedoeld fonds te bekostigen :

a. Uitgaven, voortvloeiende uit den voor alle jongelieden van 15—18 jaar — voor zoover zij daartoe niet worden afgekeurd — wettelijk in te voeren speel-plicht (gymnastisch spel); administratie, commissiën, enz.

b. Aankoop of pacht van voor het gymnastisch spel geschikte terreinen in de onmiddellijke nabijheid der kommen van gemeenten en het daarop bouwen van eene eenvoudige loods.

c. Aankoop van benodigdheden voor het gymnastisch spel, staven, ballen, enz.

d. Premiën uit te keeren aan onderwijzers en jongelieden.

6. Als overgangmaatregel en voorbereiding de onderwijzers beneden 35 jaar alsnog gedurende vier maanden des Zaterdagsmiddags, in daartoe aangegeven gemeenten, een cursus — zoowel theoretisch als practisch — in alles wat het gymnastisch spel betreft, doen doorloopen, onder leiding van daartoe geschikte gymnastiek-leeraren, officieren en onderofficieren.

Toelichting.

Ad. 1. In den loop mijner voordracht heb ik omtrent dit punt reeds zoo veel te berde gebracht, dat toelichting als overbodig mag beschouwd worden.

Ad. 2. De moeilijkheid om een praktisch uitvoerbaar lichamelijk onderricht van de jeugd te ontwerpen zit natuurlijk niet in het bereiken van de 10000 leerlingen van gymnasia en burgerscholen, maar wel in het bereiken van de meer dan 200000 jongelieden van 15 tot en met 18 jarigen leeftijd, die de genoemde inrichtingen van onderwijs niet bezoeken. Die breede schare te bewerken kan slechts geschieden indien steun verkregen wordt van het korps Nederlandsche onderwijzers van welken godsdienst of politieke kleur zij ook mogen zijn.

Om hiertoe te geraken moet getracht worden :

a. geestdrift voor de zaak te wekken door het houden van voordrachten voor afdelingen van het Nederlandsch Onderwijzersgenootschap en van den Bond van Nederlandsche onderwijzers 1) en *b.* het in dat genootschap en in dien bond verspreiden van brochures en circulaires ter opwekking en met verzoek om steun van alle onderwijskrachten bij de lichamelijke ontwikkeling van de Nederlandsche jeugd. Dat het Nederlandsche officiers- en onderofficierskorps niet zal willen achterblijven, waar ten opzichte van de onderhavige aangelegenheid een beroep op hen gedaan wordt, is mijne vaste overtuiging. (Zie hierbij de bijlagen VIII, IX en X.)

Ad. 3. Ik meen, dat hierdoor op de kweekscholen een flinker en opgewekter geest zich baan zou breken en een beter evenwicht zou ontstaan tusschen geestelijke en lichamelijke ontwikkeling en de in de maatschappij tredende onderwijzer beter voorbereid zou worden voor de taak, die hem daar door mij wordt toegedacht. Het onderricht in de gymnastiek (in de eerste plaats het gymnastisch spel) aan de kweekscholen en de daarmee gelijk te stellen inrichtingen van onderwijs ware te geven door zeer flinke burger-leeraren of daartoe uitgezochte officieren en onderofficieren. Van de opleiding der kweekelingen hangt voor hunne latere leerlingen zoo veel af. 2)

1) In 1904 werden o. a. 206 bijeenkomsten van onderwijzers gehouden in 83 gemeenten.

2) Overal in den lande hoort men klachten over de geestelijke overlading der jeugd; is er dan geene macht, die daarin verandering kan brengen?

Aan de geestelijke overlading, leidende tot schijngeleerdheid en onrijpe opvattingen, ware overigens paal en perk te stellen. Natuurlijk heb ik hier niet slechts het oog op de Rijkskweekscholen (697 leerlingen) maar ook op de bijzondere kweekscholen (1132 leerlingen). De wetgever moet hierbij helpend ingrijpen. In het door mij gedachte stelsel wordt in het geheele land des Zaterdags-middags aan geene enkele inrichting van onderwijs les gegeven in wetenschappelijke vakken, maar worden die uren besteed aan eene flinke lichaams-oefening. Zulks geldt dan in de eerste plaats voor de kweekelingen.

Bij het examen voor onderwijzer (ook bij hen, die opgeleid werden bij de Normaal-lessen) behoorlijke gymnastische lichaamsontwikkeling als eisch te stellen, benevens de geschiktheid om als onderwijzer bij het gymnastisch spel op te treden.

Ad. 4. Hier is het, dat met kracht moet worden ingegrepen. Bij het kind, dat de lagere school verlaat, moet ambitie en lust voor het gymnastisch spel zijn opgewekt; hierdoor ontstaat dan een prikkel om later aansluiting te zoeken bij anderen en vrijwillig zich te oefenen. Natuurlijk, dat ik geene overdreven waarde hecht aan de gymnastiek, die vóór het 12de jaar beoefend is, maar als middel tot ontwikkeling van orde, tucht en als prikkel voor latere prestatie is de waarde van de goed geleide gymnastiek voor het kind op de lagere school van zeer groot belang.

Hoe veel gymnasia zijn er verder niet, waar in 't geheel geen gymnastiek-onderricht wordt gegeven! Bij het eind-examen van gymnasia en burgerscholen ware ook de kennis van dat vak als eisch te stellen.

Ad 5. Ter verwezenlijking van mijne denkbeelden heb ik geld, zeer veel geld noodig. Maar dat is geen bezwaar. Ik beschik n.l. over ruime middelen. De algeheele afschaffing van het V. M. O. geeft mij een ton. Minder mildere uitkeeringen volgens art. 113bis Militiewet en art. 15bis Landweerwet — dit jaar voor 1908 geraamd op f 560.000 — kan mij f 150.000 opleveren. Ik wensch een subsidie van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken van f 100.000. Maar — en dit is een

der hoeksteen van mijn toekomst-gebouw — ik wensch in te voeren eene weerbelasting, drukkende op allen, die den militieplichtigen leeftijd hebben bereikt en die geen deel van leger of militie uitmaken en te kwijten in den vorm van arbeid ten bate van het legerbestuur of in geld. Uit deze belasting (die volgens DR. KUYPER f 2.500.000 op zou kunnen brengen) stort ik de bescheiden som van zes en een halve ton ten bate van mijn stelsel. Ik beschik dan jaarlijks over een millioen, waarbij ik nog wensch te voegen alle sommen, die door provincie, stad of particulieren uit vaderlands-lievende gevoelens gestort zouden worden.

Hoe ik dat geld wensch te besteden, blijkt voldoende uit het in punt 5 voorgestelde.

Het zal misschien opvallen, dat de gymnastiekzaal en de schietoefeningen bij die voorstellen zijn uitgeschakeld. Daarentrent zij het volgende aangeteekend. De gymnastiekzaal is ontzettend duur en levert m. i. niet, hetgeen voor den soldaat het meest noodig is. Ik wensch de open frissche lucht, ontwikkeling van beenspieren en longen, waarbij de tuchtvoeding van het gymnastisch spel toch ruimte laat aan het individueel initiatief. Natuurlijk zou bij dit gymnastisch spel de langdurige looppas, het springen met en zonder pols, het klauteren over eene hindernis, niet mogen ontbreken.

Wat de schietoefeningen betreft, het zou mij te ver voeren, duidelijk te willen maken waarom ik buiten het leger geen schiet-dwang noodzakelijk acht.

Het schieten op het gevechtsveld is voor mij hoofdzakelijk eene zaak van discipline, die het best gedurende den diensttijd geleerd wordt.

Dat schiet-resultaten volstrekt niet evenredig zijn met den tijdsduur, die aan de oefeningen besteed is, blijkt bijv. uit de verplichte oefening, die dit jaar op last van den Inspecteur der Infanterie bij het wapen werd gehouden.

Bij het korps, waarbij ik de eer heb te dienen, was het resultaat, door de viermaanders bereikt, nog iets beter dan dat der achtmaanders, terwijl, waar, bij eene compagnie voorgeoefende

viermaanders slechts 30% aan eene bepaalde voorwaarde voldeden, dit percentage bij eene compagnie niet-voorgeoefende viermaanders steeg tot 80!

Het door mij gedachte fonds zou beheerd moeten worden door een bestuur, deels uit burgers, deels uit militairen bestaande.

De moeilijkheid bestaat natuurlijk hierin, de hand te kunnen leggen op die tienduizende jongelieden, die geene school bezoeken. Maar gedeeltelijk vertrouw ik, dat — indien de gelegenheid tot beoefening van het opwekkend gymnastisch spel er algemeen is — spelers wel zullen komen opzetten. Maar ik wenschte *met behulp van den wetgever* te komen tot speelplicht voor alle jongelieden van 15—18 jaar, voor zooverre zij niet voor dergelijke lichaamsoefeningen worden afgekeurd, door in iedere gemeente aan te wijzen doctoren, die voor hunne keuringsmoeite eenige vergoeding ontvangen.

Een middag in de week zullen die jonge mannen aan lichaamsoefeningen moeten besteden, waartoe zij gemeentesgewijze in ploegen voor de verschillende werkdagen waren in te deelen. De werkgevers moeten ook hier medewerken en desnoods door den wetgever tot medewerking verplicht worden. Natuurlijk is het niet mijne bedoeling, dat een jongen naar eigen inzicht komt of wegblijft; neen, hij moet steeds komen, tenzij de oefening wegens zeer slecht weer zou worden afgelast, wat echter uitzondering moet blijven. Het lichaam harden, ook al gaat zulks eens ten koste van een nat pak of eene verkoudheid, kan waarlijk geen kwaad.

Eene provinciale commissie heeft jaarlijks zich van de resultaten op de hoogte te stellen en de algemeene regeling benevens adviezen betreffende dit gymnastisch onderricht ter hand te nemen.

Ruime premiën aan onderwijzers en leerlingen moet het stelsel bij hen en bij de bevolking populair maken.

Men late zich thans niet van de wijs brengen door die

enkele voetbal-clubs, die men in de groote steden ziet oefenen. In 1907 omvatte de Nederlandsche voetbalbond slechts 86 vereenigingen met $\pm$ 6000 leden. Op het platteland is dergelijke inspannende ontspanning ver te zoeken. Hoe zien wij in onze dorpen des Zondags na kerktijd tal van jonge mannen zonder doel of zin op de markt of brink staan, die zoo veel meer voor hunne gezondheid en lichaamsontwikkeling zouden kunnen doen. Hun ontbreekt eene opleiding, een wil, een prikkel, eene kracht. De jeugd moet meer naar buiten; marcheeren, het vrije spel, zwemmen, roeien, wedloop, zang in de open lucht, ziedaar wat van belang is voor de volksgezondheid, ontwikkeling en kracht.

Van de miliciëns, die gedurende hun diensttijd speciaal zijn opgeleid tot z.g. voorgangers in de gymnastiek ($\pm$ 40 per jaar) zal bij de door mij gedachte opleiding zoo veel mogelijk nut moeten worden getrokken, terwijl deze opleiding belangrijk ware uit te breiden tot $\pm$ 200 voorgangers per jaar. De korpssen moeten echter goed ontwikkelde jongelieden doen opleiden; dit jaar liet de geestelijke ontwikkeling der op te leiden miliciëns — met name te Haarlem — veel te wenschen over.

Ad. 6. Dit punt spreekt voor zichzelf en heeft geene toelichting noodig. De bedoeling is, de onderwijzers voor te bereiden, hen te wijzen op de beste onderwijs-methode en hen de waarde der spelen te doen beseffen, waarbij op den voorgrond zal moeten staan, dat tucht bij het spel nimmer zal mogen ontbreken.

En als dat alles geschied is en rijpe vruchten draagt, *maar ook eerst dan*, zal er sprake kunnen zijn van een volksleger, eene uitdrukking, die thans iets zoo vaags is, een begrip, dat zoo weinig omljnd is, dat het slechts als strijdleuze voor politieke partijen uitmuntend dienst kan doen.

Overigens ligt in het door mij gedachte stelsel, naar ik meen, eene gezonde basis voor de organisatie van den landstorm. Kunnen wij daarover eens beschikken, dan kunnen de oudste lichten van de landweer worden opgeheven.

Ieder zal toch wel liever beschikken over jonge kerels, dan

over sedert jaren gehuwde mannen, vaders van gezinnen, wier belangen te veel gericht zijn op huis en haard.

Wat is bij dit alles onze taak, wat is de taak van den Nederlandschen officier?

M. H., die taak is niet twijfelachtig.

„Das Volk in Waffen” was de uitdrukking van een kundig Duitsch officier om weer te geven hoe hij zich een krachtig leger dacht, dat zijne basis vond in een vaderlandslievend en tot groote opofferingen bereid volk.

Ook bij ons moet de wisselwerking tusschen volk en leger — zonder de militaire eischen prijs te geven — grooter zijn, grooter worden.

Nog niet lang geleden is door een Minister van Oorlog in de Tweede Kamer der Staten-Generaal het navolgende gezegd 1):

„Zoolang de geest van het Nederlandsche volk blijft zooals hij is, kan een Minister van Oorlog geen verbetering brengen. Er moet gerekend worden op den wassenden goeden invloed van het onderwijs der jongelieden van het Nederlandsche volk en ik moet vertrouwen, dat de Kamerleden en alle invloedrijke vaders er toe zullen medewerken, om hun jongens te prikkelen om den weg op te gaan om officier te worden”.

„Het moest eene eer zijn voor eene familie, M. d. V., dat haar zoon tot officier wordt opgeleid, maar zoolang dit niet algemeen het geval is en een Minister van Oorlog dat niet kan verkrijgen, kan er van een volksleger, van nationale kracht geen sprake zijn.”

Als dat zoo is, M. H., en niet waar, wij beamen het ten volle, dan is mijne overtuiging, dat onze taak ten deze niet ophoudt bij het einde van onzen dagelijkschen dienst.

Dan vangt een ander deel van onze roeping aan, die ik zou willen noemen: de ideale.

Eens, M. H., namen wij ons voor, alles te doen, wat wij ver-

---

1) *Handelingen der Staten-Generaal 1906*, Tweede Kamer, bladz. 1186. Zitting van 20 December.

mochten om onze schoone taak te vervullen met al onze kracht, te geven het beste, wat in ons was, voortdurend en altijd.

O! ik behoef u dat geestdriftig oogenblik niet te herinneren. Ge hebt het — evenals ik — gekend, van den oudsten tot den jongsten, het plechtig oogenblik, waarop de woorden van uwe lippen ruischten: „Ik zweer trouw aan de Koningin, gehoorzaamheid aan de wetten, onderwerping aan de krijgstucht.”

Maar evenals ik zult ge in later jaren wel oogenblikken van twijfel gekend hebben, oogenblikken, waarin ge u met angst afvroegt: „Wachter, wat is er van den nacht”? Oogenblikken van ontmoediging en zwaren tweestrijd, waarin de vermeende lauwheid van ons volk u te machtig werd en ge u met angst afvraagd: Hoe zal het met mij zijn als straks de oorlogsfakkels zijn rossen gloed zal doen lichten over onze thans zoo vredige landouwen?

In die bange uren, M. H., zijn enkelen ondergegaan, anderen staan wellicht midden in den strijd, weder anderen hebben overwonnen.

Welaan, aarzelen wij niet in de keuze tusschen hetgeen ik wil noemen het voldoende vervullen van onze taak en ons ideaal.

Ons ideaal, dat is het opwekken van het Nederlandsche volk, dat wij om en bij ons hebben, waar wij het ook ontmoeten, telkens en telkens weer, in woord en in geschrift, opwekken tot vaderlandsliefde, tot burgerdeugd, tot offervaardigheid, tot oefening, ten einde gereed te zijn om zijne onafhankelijkheid te verdedigen als de gewichtige stonde — *die niet kan uitblijven* — zal slaan.

Daarom moeten wij spreken al is het hakkeiend en stotend, maar met den gloed der overtuiging, daar, waar meeningen verkondigd worden in strijd met de eer van leger en vloot, in strijd met den eerbied, die een volk, bezittend eene aan schoone traditiën zoo rijke geschiedenis, zichzelf moet toedragen.

Daarom moeten wij niet aarzelen, op sociëteit, universiteit of school, in partij-bijeenkomst of clubgebouw, onze stem te verheffen om te doen uitkomen het punt, waar alle partijen be-

hooren samen te gaan, opdat Nederland niet verdwijne van de kaart van Europa.

Daarom moeten wij elkaar opwekken en stennen; geen voet geven aan flauwhartige gesprekken, maar fier het hoofd ophouden en weerstand bieden aan het voortwoekerend sociaal-nivelleerings-proces.

Want, M. H., de toekomst is nog niet aan hen, die de wereld willen regeeren met vredes-protocol of arbitrage-verdrag.

Neen, de naaste toekomst spreekt ons van kogel en pantser, van zwaard en bajonet 1) en slecht is hij, die ons volk in slaap tracht te sussen met droombeelden, die niet verwezenlijkt kunnen worden en die er slechts toe leiden, het volk te verzwakken, het leger te ontzenuwen en het vaderland door hen, die buiten staan, te doen minachten.

Laat ons de spreuk van JAN PIETERSZ. COEN tot de onze maken: „Ende desespereert niet”.

Voorwaarts dan, het woelige leven in om te getuigen van onze volkskracht, om lauwen op te wekken, zwakkelingen kracht te schenken, twijfelenden te overtuigen.

Zoo zullen wij dan werken aan het V. M. O. onzer natie en al moge miskenning soms ons deel zijn of een minachtend schouderophalen worden opgemerkt, wanhopen wij niet.

Nog is de toekomst helder, maar dat zal niet zoo blijven en ik geloof, ja, ik ben overtuigd, dat met het ontwikkelen van een geslacht in de door mij gedachte richting minstens twintig jaren gemoeid zijn.

Maar wat nood?

Gloed, bezieling en overtuiging vermogen veel.

En als dan na onze verplichte dagtaak ook onze ideale taak volbracht is, dan zullen wij ons des avonds, al is het ook met vermoeid lichaam, tevreden op ons leger uitstrekken met de overtuiging, alles gedaan te hebben, wat wij konden

---

1) Slechts voor weinige dagen stelde de groote vredes-apostel, WILLIAM STEAD in de *Review of Reviews* voor, dat Engeland steeds twee schepen op stapel moest zetten, als Duitschland de kiel voor één slagschip legde. Hij noemde dat: „eene formule van veiligheid.”

om, getrouw aan eed en plicht, mede te werken tot handhaving en behoud van het ons allen dierbare vaderland, tot schraging van den troon onzer geliefde Koningin.

De VOORZITTER: Mijnheer SCHÖNSTEDT. Uit het applaus zal u gebleken zijn de groote belangstelling en waardeering, waarmede uwe boeiende voordracht, met gloed en overtuiging uitgesproken, door de vergadering is aangehoord. Het onderwerp is dan ook zeer actueel en het was het Bestuur zeer welkom, te vernemen, dat u de uitnoodiging hebt willen aannemen. Het is bovendien een grootsch onderwerp, dat ongetwijfeld aanleiding zal geven tot groot meeningsverschil. Mag ik u vragen, of u bereid zijt, op eventueel te stellen vragen of te maken tegenwerpingen te antwoorden?

De Heer SCHÖNSTEDT: Volgaarne, Mijnheer de Voorzitter.

De VOORZITTER: Wien van de heeren mag ik dan het woord geven?

Het woord is aan den Heer VAN DER HEGGE ZIJNEN.

De Heer VAN DER HEGGE ZIJNEN: Mijnheer de Voorzitter! Nog geheel onder den indruk van het boeiende slot van de rede van den geachten spreker, mijn ouden vriend, kan ik niet anders doen dan verklaren, dat ik geheel instem met hetgeen hij heeft gezegd.

Ik heb met ingenomenheid gehoord de motieven, door hem aangevoerd om het V. M. O. in zijn tegenwoordigen vorm af te schaffen, doch onder zijne vele grieven tegen dat onderwijs heb ik er één gemist, die ik hier toch nog even wil doen hooren, omdat zij ons troepenofficieren zoo na ligt.

Sedert eenige jaren, Mijnheer de Voorzitter, vangt het V. M. O. aan in October. October en November zijn maanden, die behooren tot den eersten oefeningstijd der acht-en-een-halve maanders en in die maanden heeft de lichte *recht* op oefening.

Maar wat zien wij nu gebeuren? Dat terwijl in October

en November in de garnizoenen kleine manoeuvres moeten worden gehouden, veel officieren en onderofficieren het platteland opgaan, hetgeen maakt, dat de compagnieën met 2 of 3 of geene onderofficieren uitrukken en dat de subalterne officieren, voor wie deze manoeuvres toch zoo veel nut hebben, niet naar behooren kunnen geoefend worden.

Dat, Mijnheer de Voorzitter, is voor mij eene enorme grief, die ik heb tegen het V. M. O. in zijn tegenwoordigen vorm.

In de tweede plaats wil ik nog eene kleine aanvulling geven in de quaestie van de schietwedstrijden.

Wat ik ergens gelezen heb is teekenend en daaruit blijkt de behoefte aan de „inspuiting” met een gezonden volksgeest, waarvan de Ritmeester BENTEYN spreekt.

Bij een schietwedstrijd in zeker garnizoen kwamen in aanmerking 75 jongelieden voor deelname aan den wedstrijd en er waren er slechts 36, die geneigd waren, een prijs binnen te halen. En die prijzen werden nog behaald met een minimaal aantal punten.

Dit ter illustratie van den volksgeest.

Dit wenschte ik, wat mijn persoon betreft, nog toe te voegen aan de belangrijke voordracht van den Heer SCHÖNSTEDT.

De VOORZITTER : Het woord is thans aan den Heer VAN AKEN.

De Heer VAN AKEN : Mijnheer de Voorzitter, ook ik breng gaarne hulde aan de welsprekende woorden van den Heer SCHÖNSTEDT en ik doe dit met te meer genoegen, omdat ik de voldoening heb te zien, dat de beginselen, die ik 18 jaar geleden in deze vergadering voor het eerst onder de aandacht bracht, door het leger zijn overgenomen. Toen reeds heb ik duidelijk in het licht gesteld, dat men, om ons leger te hervormen, een anderen geest in het volk moet brengen en dat men het lichamelijk moet voorbereiden. Het leger, dat slechts de instelling behoort te zijn, waarin de geestelijk en lichamelijk ontwikkelde jonge man voor het militaire doel wordt opgeleid, moet ontheven worden van de zware taak, 20-jarige menschen

te ontbolsteren, hen met het a. b. c. der lichaamsoefeningen bekend te maken. Zoo lang dit niet geschied is, kan in korten tijd onmogelijk bereikt worden, wat uit een militair oogpunt noodzakelijk bereikt *moet* worden.

De Heer SCHÖNSTEDT heeft op nieuw het tekort aangetoond en uiteengezet, dat aan den dienstplicht voorafgaand verplicht gymnastisch spel dit tekort moet voorkomen.

Mijnheer de Voorzitter, alhoewel met de bedoeling van den geachten spreker, volkomen accoord gaande, kan ik mij met het door hem aangeprezen middel niet onverdeeld vereenigen; ik heb daartegen paedagogische en practische bezwaren. Ter verontschuldiging van het misschien onvolledige van hetgeen ik ter zake onder de aandacht wensch te brengen, zij 't mij vergund, op te merken, dat de commissie, waarin ik zitting heb, verleden week haar rapport heeft ingediend en ik van den inhoud daarvan geen gebruik mag maken, zoo lang het stuk niet door de Regeering is gepubliceerd.

De Heer SCHÖNSTEDT heeft JUVENALIS' bekende uitspraak „Mens sana in corpore sano” tot uitgangspunt voor zijn betoog genomen, en m. i. terecht, omdat door die uitspraak de dubbele taak der opvoeding volkomen zuiver wordt aangegeven.

Tot de begripsbepaling van het corpus sanum komen wij het gemakkelijkst, wanneer wij van de beteekenis van het mens sana uitgaan. Hiermede bedoelt men niet eenvoudig, normaal van geest in tegenstelling met ziek van geest (zwakzinnig) doch meer bepaald ontwikkeld van geest, d. i. een geest, die door de voorafgaande opvoeding, tot weten, willen, kunnen en handelen, dus tot de daad werd geschikt gemaakt. Wij moeten dit alles op het lichaam overbrengen om het corpus sanum te omschrijven. Naar onze opvatting — die van een monist — wil dit dus niet enkel zeggen een gezond lichaam, doch een lichaam, dat door veelzijdig oefenen tot den hoogsten graad van bruikbaarheid is opgevoed.

Nu wensch ik volstrekt niets af te dingen op de groote

waarde van het gymnastisch spel, zoo warm door den Heer SCHÖNSTEDT aanbevolen, met nadruk wensch ik evenwel onder de aandacht te brengen, dat het doel eener lichamelijke volksopvoeding in 't algemeen niet, en zeker niet uit een militair oogpunt, daardoor kan worden bereikt. Ik acht de waarde van de gymnastiek, zoowel uit een militair als maatschappelijk oogpunt, als volksopvoedingsmiddel oneindig hooger, doch ongaarne zie ik het spel en de gymnastiek tegenover elkaar gesteld, omdat deze twee opvoedingsmiddelen elkaar op de meest gelukkigste wijze aanvullen.

De Heer SCHÖNSTEDT verwijst ons naar Engeland; ik kan die verwijzing geene gelukkige noemen. Het uitvloeisel van spel is sport. En sport, met einddoel: wedkampen om geld en prijzen van waarde, maakt ruw en egoïstisch. De sport heeft zijn stempel op het Engelsche volk gedrukt; het kent, zoo als het in Zuid-Afrika bewees, slechts één recht n.l. het vuistrecht. En dit moge voor een volk, dat in zijne overmacht het middel heeft om dit eigenaardig recht op den zwakkere toe te passen, een gewaardeerd bezit zijn, voor ons volk, dat in 't algemeen zedelijk hooger staat, wensch ik het niet.

Sport met het devies „de zege tot *elken* prijs” acht ik als volksopvoedingsmiddel verderfelijk.

Ik herhaal, dat ik de hooge waarde van het gymnastisch spel volstrekt niet onderschat. Waar de gymnastische oefeningen meermalen — bij goed onderwijs nooit — een onvoldoenden invloed op de organen voor de bloedbeweging en de ademhaling oefenen, moet het tekort door het spel worden aangevuld, hetgeen echter geheel iets anders beteekent dan het spel tot grondslag en einddoel van de lichamelijke volksopvoeding verheffen. De bekende specialiteit voor hartziekten, Prof. WENCKEBACH te Groningen heeft in eene korten tijd geleden gehouden rede nadrukkelijk op de gevaren gewezen, waaraan het opkomend geslacht door de sport is blootgesteld en Prof. REDDINGIUS heeft de bezwaren van zijn collega met nadruk bevestigd. Menige blijvende stoornis en plotselinge sterfgevallen zijn aan de sport te wijten. Jongelui, wier eerezucht niet in

de juiste verhouding met hun fysiek weerstandsvermogen staat, zijn onafgebroken aan gevaren blootgesteld, die hen voor het geheele leven fysiek minderwaardig maken.

Het opleggen van speelplicht zou tallooze kinderen aan de hier geschetste gevaren blootstellen, waartegen zelfs de keuring, die daaraan noodzakelijk zou moeten voorafgaan, geen waarborg zou zijn en tegen welke vele ouders zich zouden verzetten. En wat zou het gevolg zijn als, zoo als nu reeds zoo vaak ten opzichte van het gevaarlooze gymnastiek-onderwijs geschiedt, de geneeskundige verklaring lichtvaardig werd afgegeven? Geen ander dan dat juist het jonge volkje, dat de grootste behoefte heeft aan eene opzettelijke fysieke opvoeding, daarvan verstoken zou blijven en de verplichting, *ook later*, zeer onrechtvaardig op de goedgezinden zou drukken.

Er zijn echter nog andere bezwaren. Is het goed, onze toch reeds tot bandeloosheid neigende jeugd door uitsluitend spel nog meer in *hars* opvatting van het begrip „vrijheid” te stijven? Is het aan te bevelen, het opkomend geslacht, den geheelen schooltijd door, het leven als een feest te doen bezien, in stede het, door eene bewuste wilsontwikkeling, tot zelfbeheersching en plichtbesef op te voeden? Men bereikt dit niet door het spel, hoe mooi dit alles ook wordt voorgesteld.

Slechts de minderheid der onderwijzers is tot goede spel-lijders te vormen; de dressuur in vrijheid is heusch geene gemakkelijke taak en ik zou vreezen, dat eene alleen door spel voor den militairen dienst voorbereide jeugd, in het leger, onder leiding van onmondige korporaals en onderofficieren, heel eenvoudig, tot schade van de discipline, het spel op de militaire oefeningen zou overbrengen.

Toen de speelbeweging een vijftiental jaren geleden meer op den voorgrond kwam, heb ik de theorie aan de practijk getoetst, waartoe ik toevallig over eene uitnemende gelegenheid beschikte. Niet dan met de grootste inspanning, en eerst na langen tijd, gelukte het, na eene periode van geregeld spelen, de jongens weer tot snel en onmiddellijk gehoorzamen en tot flink oefenen te krijgen. En nu weet ik wel, dat de tegen-

woordige vechtwijze vrijheid en zelfstandigheid eischt, men moet echter door gehoorzamen tot vrijheid en zelfstandigheid worden opgevoed. Veeljarige ervaring heeft mij de waarde der gymnastiek, zoowel uit een algemeen lichamelijk oogpunt beschouwd, als voor het militaire doel doen kennen. En ieder, die goed gegeven gymnastiek-onderwijs onbevooroordeeld volgt, zal de hooge beteekenis daarvan moeten inzien. Het doceerbare van de over de verschillende leerjaren met zorg verdeelde leerstof sluit alle gevaar voor overmatige inspanning uit; geleidelijk wordt de bereikbare graad van weerstandsvermogen en geoefendheid bereikt; elke oefening eischt eene bepaalde wilsuïting; de ethische beteekenis van het oefenen komt tot haar recht, omdat de leerling zonder ander doel dan het genoegen, dat hij in het welslagen van zijne pogingen vindt, zich geheel geeft en herhaaldelijk geheel geeft, om de oefening in den gewenschten vorm zijn eigendom te maken. Zoowel physiologische als paedagogische overwegingen doen mij dus aan de gymnastiek verreweg boven het spel de voorkeur geven.

Ten opzichte van de practische bezwaren kan ik kort zijn.

Er zijn in het land ongeveer 4500 lagere scholen, waar jongens onderwijs ontvangen. Eene speelplaats voor eene lagere school moet minstens 300 M². en voor oudere leerlingen 2000 M². groot zijn; op zulk eene plaats kan slechts ééne klasse een goed gymnastisch spel uitvoeren. Als deze speelplaats naast de school gelegen is, kan gedurende den schooltijd niet gespeeld worden, omdat het gewone onderwijs daarvan last zou ondervinden. Eene te ver van de school gelegen speelplaats veroorzaakt door het heen en weer trekken der klassen een te groot tijdverlies, zoodat men bij het instellen van speelplecht onvermijdelijk met andere belangen zou in botsing komen.

Door het spel voor alle klassen naar het einde van den schooltijd te leggen, wordt het doel ten opzichte van de gewenschte afwisseling gemist en moeten terreinen van enorme afmetingen beschikbaar worden gesteld. Maar hoe te doen in steden als Amsterdam, Rotterdam, enz., waar geene terreinen

zijn? Dit tekort alleen maakt het invoeren van speelplecht reeds geheel onmogelijk. Er is evenwel nog meer. Lichaams-oefeningen gedurende den schoolplichtigen leeftijd kunnen slechts nuttig zijn, als geregeld geoefend kan worden. Ons sterk afwisselend klimaat en veelvuldige regenval stellen een geregeld beoefenen van het spel buiten quaestie. Bovendien is het spel niet te doceeren; er zullen, na een speeltijd van eenigen duur, een groot aantal kinderen te vermoeid zijn voor ander onderwijs; een bezwaar, dat bij de gymnastiek, waarbij de leerstof concentrisch is opgebouwd en altijd voor een deel uit half-automatische bewegingen bestaat, niet te duchten is.

Voor speelplecht, op te leggen aan jongelui van 15 tot 18 jaar, gelden, wat speelplaatsen en weersgesteldheid betreft, de zelfde bezwaren; ze worden nog vergroot door de omstandigheid, dat die jonge menschen in fabrieken en op kantoren, bij den landbouw en bij de scheepvaart, enz., enz., over dag werkzaam zijn. In den zomer kan niet over hen worden beschikt en in den winter zijn de terreinen veeltijds onbruikbaar. Men moet zich dus tot de avonduren beperken en ook daarom zou, als er niet nog talloze andere overwegingen waren, verplicht gymnastiek-onderwijs, dat in de avonduren kan gegeven worden, de voorkeur verdienen.

De kosten hiervan zijn niet zoo hoog als het bedrag van het fonds, door den Heer SCHÖNSTEDT genoemd, terwijl de resultaten oneindig grooter zullen zijn dan die van speelplecht.

Mijnheer de Voorzitter, voor het oogenblik zal ik het hierbij laten.

De Heer SCHÖNSTEDT: Mijne Heeren! Ik dank den Heer VAN DER HEGGE ZIJNEN voor zijne woorden, welke meer kracht hebben bijgezet aan mijn betoog. Dat er van de 75 door hem bedoelde jongelingen slechts 36 op een wedstrijd verschenen, is misschien niet hunne schuld geweest, want de medewerking der werkgevers laat soms veel te wenschen over. Over het algemeen is die uiterst gering. Het kan zijn, dat de werkgevers hen belet hebben, aan den wedstrijd deel te nemen;

overigens sluit ik mij gaarne aan bij de beschouwingen van den Heer VAN DER HEGGE ZIJNEN, welke geheel passen in mijn betoog en dit versterken.

Met groot genoegen heb ik het optreden van den Heer VAN AKEN begroet. Hij, die reeds 25 jaar bezig is, het Nederlandsche volk in te stampen, dat gymnastiek noodig is voor eene goede weerkracht, is zeker iemand, die recht van spreken heeft. Dat hij beter op de hoogte dan ik is van het gymnastisch spel en de eischen der practijk, is duidelijk. Toch heb ik een paar kantteekeningen gemaakt.

Zeker! het Engelsche opvoedingssysteem heeft bezwaren, maar die kleven aan elk opvoedingssysteem. De Heer VAN AKEN wees op het vuistrecht, maar daartegenover wijs ik op tucht, orde en regelmaat, die men alom in Engeland aantreft.

Ook ik ben een tegenstander van overdreven sport, want die geeft aanleiding tot verkeerde gevolgen. Ook ik wil goed geleide sport en tucht. Ik ben overtuigd, dat bijv. eenige klassen, onder leiding van den Heer VAN AKEN, goede resultaten zullen geven, ook ten opzichte van de tucht.

Wat het bezwaar van den Heer VAN AKEN betreft ten opzichte van de keuring, n. l. dat de ouders er zich tegen zullen of kunnen verzetten, moet ik er toch op wijzen, dat de miliciens ook gekeurd worden en dat het een maatregel is, welke ons volk ten goede komt. En zulke maatregelen mogen toch niet afstuiten op den onwil der ouders! Het bezwaar der attesten komt mij niet overwegend voor, want dat lichtvaardig attesten zullen worden afgegeven, kan ik niet aannemen. Zulks geschiedt thans immers ten opzichte van de militie ook niet.

Zeker! 55000 kinderen zullen jaarlijks den leeftijd bereiken voor speelplicht, maar die zijn verdeeld over het geheele Rijk, dus is het aantal zoo groot niet voor iedere gemeente.

Men moet de kinderen niet alleen den vroolijken kant van het leven laten zien, zeide de Heer VAN AKEN, maar wanneer er $\frac{3}{4}$ uur besteed wordt aan vroolijkheid (gymnastisch spel) blijft er per dag toch nog ± 6 uur over voor geestesonderwijs.

Ik heb het reeds gezegd, ook ik wil geene overdrijving, maar

oefeningen, die goed geleid worden met de noodige afwisseling.

Ik verlang meer dan flink stampen bij het marcheeren in de gymnastiekzaal en kunsten aan rek of brug; ik verlang n.l. goede voetzolen en flinke borst. Dat hebben de soldaten noodig en ik betwijfel of dat bereikt zal worden met de methode van den Heer VAN AKEN. 't Is mogelijk, maar ik geloof nog altijd, dat er meer liefhebberij zal zijn voor spel in de open lucht dan voor oefeningen in het gymnastiek-locaal en verwacht daar ook meer van voor den aanstaanden soldaat.

De verbazende kosten, verbonden aan het bouwen van een kleine duizend gymnastiek-localen, die thans ontbreken, is toch zeker voor den Heer VAN AKEN ook een groot bezwaar.

Zeker! het verzamelen van de schooljeugd in de groote steden is moeilijk, maar toch zou het wel gaan om met de tram de jongens naar de speelplaats in de buitenwijken te vervoeren. Dat zou kunnen worden betaald uit het fonds, dat ik noodig zou hebben, gelijk ik hiervoren heb uiteengezet. Het is ook niet de bedoeling, dat dit elken dag zal gebeuren.

Ik zie nog niet in, dat wij niet zouden kunnen komen tot speelplecht, als de wetgever maar mede wil werken om daartoe te dwingen. Ja, conflicten met school-autoriteiten zou een bezwaar zijn, maar ik zie ook niet in, dat die er komen zullen, want in de groote steden komt reeds oppositie tegen de geestes-overlading en ik geloof, dat de autoriteiten wel te winnen zijn voor het gymnastisch spel. Overigens zullen de school-autoriteiten voor den wetgever wijken.

Hiermede meen ik het voornaamste in de gemaakte opmerkingen te hebben beantwoord.

De Heer VAN HOYTEMA: Het zij mij vergund, naar aanleiding van punt 2 der stellingen, het volgende onder de aandacht dezer vergadering te brengen:

Aan het slot van punt 2 wordt steun gezocht bij het Nederlandsche officiers- en onderofficierskorps. Gaarne wilde ik even aanstippen, wat in dit opzicht reeds is bereikt.

Verleden jaar en dit jaar heeft de Commissie voor de Na-

tionale Militaire Gymnastiek- en Sportfeesten wedstrijden voor het leger georganiseerd in openluchtspel en gymnastiek. De commissie meende, dat, waar het gold propaganda te maken voor oordeelkundig geleide lichaamsoefening, de weermacht het voorbeeld moest geven en zij, die de verslagen uit Breda gelezen hebben, zullen waarschijnlijk toegeven, dat de commissie op den goeden weg is.

Deze feesten zijn intusschen niet *doel*, maar *middel*. Het doel is, dat de miliciën na terugkeer tot den huiselijken haard, wanneer hij aan zijn dienstdag terugdenkt, zich de aangename uren zal herinneren, bij het gezonde openluchtspel doorgebracht, en de commissie hoopt, dat de miliciens tehuis propaganda zullen maken voor dit spel en in stad en dorp langzamerhand bonden zullen vormen. Dit zal de lichamelijke opvoeding van het volk ten goede komen en later zal het leger zelf er de vruchten van plukken. Maar nu de commissie bezig is, eene vereeniging op te richten, die zich ten doel stellen wil, op krachtige wijze deze lichamelijke opvoeding te bevorderen, zij het mij vergund met dit kort, maar hartelijk gemeend woord u te verzoeken, ons te steunen, wanneer wij ook bij u om hulp zullen aankloppen.

De Heer VAN AKEN: Mijnheer de Voorzitter, ik verzuimde o. m. nog onder de aandacht te brengen, dat de lichaams-oefeningen op de scholen eerst dan ten volle tot haar recht komen, als de deelneming van alle leerlingen daaraan volkomen gewaarborgd is; vóór alles moeten de talloze vertroetelde en trage kinderen de weldadige gevolgen van lichamelijke oefening en tucht ondervinden. Dit is slechts mogelijk, als men van de deelneming van alle leerlingen volkomen verzekerd is. De zekerheid verkrijgt men nitsluitend door een goed geleid gymnastiek-onderwijs en slechts in zeer geringe mate bij het spel. Men kan het spel bij het zingen van een koor, en het beoefenen van de gymnastiek met den solozang vergelijken. De zanger in het koor kan zachtjes medezingen of ook wel geheel zwijgen; ook bij het spel behoeft niemand

zich in te spannen; men kan het werk aan de handigsten en vlugsten overlaten. De zwakken en tragen, voor wie de inspanning het meest noodzakelijk is, kwijten zich maar al te dikwijls op de meeste laksche wijze van hunne taak. Bij een goed geleid turnen aan de toestellen en bij den gebonden vorm, waarin de vrije en orde-oefeningen worden onderwezen, zijn de leerlingen verplicht, zich in te spannen. Door die verplichting wordt ook het lichaam der zwakkeren geleidelijk krachtig, ontstaat langzamerhand lust in oefenen en wordt het gevaar, aan spel en matige sport verbonden, voorkomen.

De Heer VAN FENEMA: Mijnheer de Voorzitter! Slechts eene enkele opmerking om de resultaten mede te deelen, die in Zweden zijn bereikt met een systeem, dat, op het verplichte spel na, veel overeenkomst vertoont met wat hier-heden avond door den Kapitein-adjutant SCHÖNSTEDT is verdedigd.

In Zweden, waar ik o. a. de lessen van het Centraal Instituut te Stockholm heb bijgewoond, wordt uitstekend gymnastiek-onderricht aan het leger en op de scholen gegeven. Op de scholen heeft men ongeveer dagelijks $\frac{3}{4}$ uur gymnastiek, op de middelbare $\frac{1}{2}$ uur, terwijl de hoogste vier klassen, ongeveer 16 tot 20 jaar oud, verplichte militaire oefeningen hebben, waarvoor ook de keuring verplicht is.

Over het algemeen levert dit nu voor het leger, volgens het eenstemmig oordeel der officieren, geene werkelijke resultaten op, d. w. z. voor hen, die in het leger komen; voor het Zweedsche volk in algemeenen zin is dit iets anders.

De Heer VAN AKEN: Mijnheer de Voorzitter, de Heer VAN FENEMA brengt hier ter loops iets in het debat, dat maar zoo niet eventjes te behandelen is. Zweedsche officieren verklaarden hem, dat de gymnastiek daar te lande geen invloed op het leger oefent, doch wel op de bevolking. 't Komt mij voor, dat, indien de gymnastiek haren invloed op de bevolking oefende, zij dit ook op het leger zou moeten doen. Dit is echter in Zweden niet mogelijk. Uit eigen aanschouwing weet

ik, dat de gymnastiek, die men in Stockholm en in enkele andere groote steden ziet, niet op het platteland wordt beoefend. 't Ziet er daar al even treurig mede uit als bij ons met de vrije en orde-oefeningen. Aangezien nu het Zweedsche leger niet uitsluitend uit de groote steden wordt gerecruteerd, kan dus de gymnastiek ook geen invloed op het leger oefenen. Ik meen dan ook, Mijnheer de Voorzitter, dat de opmerking van den Heer VAN FENEMA buiten debat moet blijven, vooral, omdat het voor eene behoorlijke behandeling van deze zaak veel te laat is.

Ten slotte zou ik u willen vragen, Mijnheer de Voorzitter, of het uwe bedoeling is, de stellingen afzonderlijk of en bloc aan stemming te onderwerpen.

De VOORZITTER: Neen, in 't geheel niet.

De Heer SCHÖNSTEDT: Mijnheer de Voorzitter! Nog eene enkele opmerking aan den Heer VAN AKEN, maar vooraf een woord van groote ingenomenheid met hetgeen de Heer VAN HOY-TEMA heeft gezegd. Gaarne zal ik mijnerzijds het werk der Commissie voor de ontwikkeling van de sport in het leger, zooveel in mijn vermogen is, steunen.

De Heer VAN AKEN heeft gezegd, dat sommige leerlingen zich bij het gymnastisch spel niet inspannen, maar als er bij het spel een lammeling is, die niet zijn best doet, dan hoop ik, dat de overige jongens hem een flink pak slaag zullen geven.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Met het oog op den tijd wensch ik thans het debat te sluiten. Ik ben zeker namens allen te spreken, wanneer ik den Heer SCHÖNSTEDT hartelijk dank zeg voor het heden avond door hem gesprokene en daaraan mijn dank voeg aan de heeren, die aan de discussie hebben deelgenomen.

Wat mij betreft, zoowel de rede van den Heer SCHÖNSTEDT als het daarna gesprokene heeft mij bevestigd in de overtuiging, dat het zeer noodig is, dat reeds de *school* hare mede-

werking verleent om den aanstaanden militair geschikt te maken voor de oefeningen in den dienst. Daartoe behoort, gelijk de Heer SCHÖNSTEDT heeft gezegd, harmonische ontwikkeling van de spieren. Ik zelf heb veel aan gymnastiek gedaan en den invloed daarvan ondervonden, alsook gezien op kader en soldaten, dus geloof ik mijnerzijds een steentje te kunnen bijdragen om de groote waarde in het licht te stellen, welke de gymnastiek, behoorlijk geleid en beoefend, heeft voor de vorming der soldaten, niet alleen van de Infanterie, de Vesting-Artillerie en de andere onbereden wapens, maar ook van de bereden wapens, de Cavalerie en de Bereden-Artillerie.

Wij allen kennen uit eigen ondervinding het gevoel van spierpijn, als gevolg van de eerste rijkunstige oefeningen en van het in langen tijd niet hebben gereden; hoeveel te meer moet dat ondervonden worden door hen, die geen gymnastisch onderricht hebben gehad en stijf van leden zijn, zooals het meerendeel onzer miliciëns, van wie velen bovendien nog nooit op een paard hebben gezeten.

Wanneer het dus mogelijk ware, een middel te vinden, om vóór de indiensttreding alle miliciëns flink lenig te maken door de gymnastiek, dan zou dat zeer zeker dienen te worden aangewend en kan, m. i., de poging van den Heer SCHÖNSTEDT om in die richting den weg aan te wijzen niet anders dan worden toegejuicht, alhoewel ik vermeen, dat er te veel bezwaren in de practijk verbonden zijn aan het ter zake opleggen van een *plicht*, zooals hij verlangt.

Wij hebben gehoord, dat het tegenwoordig V.M.O. niet voldoet en het dus wenschelijk is, dat te doen vervallen. Ik voor mij ga geheel mede met hetgeen de Heer SCHÖNSTEDT hieromtrent heeft gezegd, alsook omtrent de noodzakelijkheid van eene geheel nieuwe regeling dezer aangelegenheid, waarbij te rekenen zoude zijn op den steun, door de officieren en het kader te verleen. Hoe beter nu dat *kader* is — en in een leger als het onze is deugdelijk opgeleid en goed geoefend kader hoofdzak — des te meer bestaat er zekerheid, dat ook

de *soldaten* goed onderlegd zullen worden en derhalve uit hen weder bruikbaar kader zal kunnen voortkomen.

Daarom geloof ik, dat door het Departement van Oorlog *geene* gelden moeten worden gegeven aan zaken *buiten* het leger en dat al het geld, dat thans daaraan wordt besteed, geheel ten bate van het leger moet worden aangewend, om dit zoo veel beter te krijgen.

Alles, wat vóór de indiensttreding plaats heeft, behoort m. i. niet tot het domein van het Departement van Oorlog; alleen zoolang de man, hetzij als vrijwilliger, hetzij als miliciën, in dienst is, heeft dit Departement zich met hem te bemoeien en moet er dan ook uit hem gehaald worden, wat er uit te halen is, waartoe wij officieren moeten medewerken. Wij moeten derhalve hem helpen om een goed soldaat te worden en, voor zoover dit mogelijk is, van hem een goed korporaal of onderofficier, ja zelfs officier te maken. Dat is onze taak en goed geleid gymnastiekonderwijs zal daarbij van groot nut zijn.

Hoe meer *voorwerkers* en *onderwijzers* in de gymnastiek in het leger kunnen worden gevormd, des te meer zullen deze *buiten* het leger behulpzaam kunnen zijn om het gymnastisch onderricht te bevorderen, waarbij ook de officieren en het kader van de Landweer, evenals die der Militie, die verspreid zijn over de verschillende gemeenten, in het bijzonder kunnen medewerken. Dit heeft nog dit voordeel, dat zij zich ook op de hoogte moeten stellen van de reglementen en voorschriften in het belang van de aanstaande militieplichtigen, die zij hebben op te leiden en tevens in staat te stellen, zoo spoedig mogelijk te voldoen aan de eischen van bekwaamheid voor kader, liefst voor onderofficier. Het streven van ieder, die in dienst komt, moet toch zijn een *rang* te krijgen, om later meer kans te hebben op eene goede betrekking.

Vergunt mij, dit door het volgende nader toe te lichten.

Bij een werkgever melden zich eenige personen aan voor enkele door hem te vergeven betrekkingen. Op zijne vraag, of zij hebben gediend, kan door allen bevestigend worden geantwoord, doch door een hunner daaraan worden toegevoegd,

dat hij is geweest sergeant of wachtmeester, door een anderen, dat hij het tot korporaal heeft gebracht, en door de overigen, dat zij niet meer zijn geweest dan soldaat.

Zal hij nu niet aan de beide eersten de voorkeur geven en zelfs den onderofficier eene betere, meer betaalde betrekking toewijzen dan aan den korporaal?

In dezen gedachtengang moet dan ook het te ontvangen onderricht buiten het leger niet strekken tot het verkrijgen van een korteren dienstdtijd, maar tot het spoedig behalen van een rang, tot het vermeerderen van de practische bekwaamheid van het kader en tot verhooging van de lichamelijke en intellectueele ontwikkeling van ons volk.

Dit laatste is, naar mijne meening, ook hetgeen de Heer SCHÖNSTEDT in het bijzonder beoogt. Ik hoop daarom, dat het heden avond gesprokene eenigszins er toe moge bijdragen om dat doel te bereiken en dat dus de opleiding buiten het leger in dien zin zal worden geregeld.

Indien niemand nog iets heeft te vragen, sluit ik alsnu de vergadering.

Overzicht van het V. M. O. over twee achtereenvolgende wintertijdperken.

Oefenings- tijdperk.	Aantal		Aantal deelne- mers aan het onderricht bij		Aantal deel- nemers aan het onderzoek.	Aantal getuigschriften uitgereikt voor		<i>Opmerkingen.</i>
	plaatsen waar onderricht werd gegeven.	gemeenten	den aanvande	het einde		militaire be- kwaamheid en lichamelijke geoeffendheid.	militaire be- kwaamheid of militaire ge- oefendheid.	
					plaatsen			
1905—1906	356	345	10908	7243	2996 (2273) ^a	1709 (1219) ^a	895 (720) ^a	a. De cijfers tusschen haakjes geven het aan- tal deelnemers aan het V. M. O. aan.
1906—1907	375	362	12097	7286	2788 (1955) ^a	1962 (1517) ^a	679 (360) ^a	

BIJLAGE II.

Sterkte van het personeel, belast met de leiding en het toezicht, alsmede van de instructeurs bij het V. M. O.

	Oefeningstijdperk.	
	1905--1906	1906--1907
Kapiteins	14	14
Luitenants	152	92
Onderofficieren en korporaals der Infanterie en der Vesting- Artillerie.	462	328
Reserve-onderofficieren der id.	42	73
Idem der Landweer	247	226
Aantal hoofden	917	733

BIJLAGE III

Kosten van het V. M. O.

	Oefeningstijdperk.	
	1905—1906	1906—1907
Art. 60 der begrooting . . . f	61.556,04 ⁵	f 61.569,72
Overige artikelen . . . . -	25.952,15 ⁵	- 31.569,22
Totaal . . . f	87.508,20	f 93.138,94

BIJLAGE IV.

Aantal deelnemers aan de volksklassen, door het Nederlandsch gymnastiek-verbond ingericht of gesubsidieerd in de daarbij aangegeven gemeenten 1).

Alkmaar 60.	Hoorn 14.
Amsterdam 246; 2 klassen.	Kampen 70.
Baarn 50 (28).	Knype 8
Bergen op Zoom 12.	Maastricht 47 (53).
Culemborg 19.	Middelburg 45 (50).
Delft 50 (65).	Roermond 30.
Enschede 36	Tilburg 76.
's-Gravenhage 127 (43) 2 klassen.	Utrecht 60.
Groningen 60.	Vaals 8.
Haarlem 55.	Venlo 40 (40).
Hoogezand 24.	Weesp 20 (18).
Heerenveen — (20).	Wormerveer 25 (25).
Bussum — (25).	Zalt-Bommel 71.
Hilversum — (50).	Zierikzee 60.
Gouda — (80).	Zutfen 70 (62).
Totaal 28 klassen met 1383 (559) leerlingen.	

1) Zie „Verslag 30 November 1906” namens het Bestuur van het Nederlandsch gymnastiek-verbond uitgebracht aan Zijne Exc. den Minister van Oorlog en o. a. opgenomen in het *Turnblad*, weekblad van het Ned. gymn.-verbond van 7 December 1906.

De tusschen haakjes geplaatste getallen betreffen de opgave, voorkomende in het Jaarboekje van het Nederlandsch gymn.-verbond van 1907.

Globale opgave van uitgaven voor schietoef. buiten het leger in Nederland, Zwitserland en Zweden.

Nederland.	Zwitserland.	Zweden.
<p>In 1906 waren in Nederland 443 schietverenigingen, die — behalve 80000 patronen No. 1 door de verenigingen betaald — verschooten p.m. 1.200.000 patron. No. 1, gerekend te 70,0835 per patroon, eene waarde vertegenwoordigende van 1). p.m. f 42.000</p> <p>Uitgaven voor het schietonderdricht ter verhooging van 's lands weerkrijcht en aanleg of verbetering van schietbanen. . . . . 19.600</p> <p>Andere patronen, aan de verenigingen geleverd . . . . . p m. - 15.000</p> <p>Totaal . . . p.m. f 76,600</p> <p>Aantal inwoners p.m. 5.500.000.</p>	<p>Vergoeding voor het doorloopen van de voorgeschreven oefeningen 150000 man à fr. 2 2) . . . . . fr. 300.000</p> <p>Voor vrijwilligeschietoefeningen 80000 man à fr. 1.5 . . . . . " 120.000</p> <p>Revolver-schietoefeningen . . . . . " 10.000</p> <p>Officieren, belast met het toezicht en controle op de schietresultaten benevens commissie loon . . . . . " 40.000</p> <p>Cursus voor schiet-onderwijzers " 50.000</p> <p>Tekort op den verkoop van 21.000 000 patronen aan de verenigingen 3) . . . . . " 735.000</p> <p>Tekort op den verkoop van 1.900.000 revolver- en pistoolpatronen . . . . . " 19.000</p> <p>Commissie loon aan debittanten van patronen. . . . . " 67.750</p> <p>Transportkosten . . . . . " 15.000</p> <p>Totaal 4) fr. 1.356.750 of p.m. f. 665.000</p> <p>Aantal inwoners p.m. 3.500.000</p>	<p>In 1904 waren in Zweden 1956 schietverenigingen met 116.811 werkende leden, die bijna 10.000.000 patronen verschooten.</p> <p>Subsidie van het Rijk ten bate van de schietoefeningen buiten het leger over 1905, kronen . . . 600.000</p> <p>Of de kroon gerekend ad f 0,67 . . . . . f 402.000</p> <p>Aantal inwoners p. m. 5.300.000.</p>

1) De hulzen moeten weder worden ingeleverd.
 2) Den 2den Mei 1906 werd door den Bondsråd het besluit genomen om de toelage voor iederen Zwitsers, die in den loop van het jaar eenige bepaalde oefeningen doorliep, van fr. 1,5 op fr. 2 te brengen.
 3) De patronen kosten het Rijk fr. 90 de 1000; zij worden aan de verenigingen verkocht voor fr. 50 de 1000. Aangezien de verenigingen echter wegens eene te hinnen bate gewijzigde verpakking (pakjes van 10 in plaats van de militaire verpakking) fr. 5 per 1000 patronen vergoeding betalen, legt het Rijk op 1000 patronen fr. 35 toe, of wel op 21.000.000 patronen fr. 735.000. Het grootste deel der verschooten munitie wordt dus door de burgers zelve betaald.
 4) Bovendien komen op de begrooing nog voor: Subsidie aan de vereniging voor luchtvaart fr. 500; idem duivenpost fr. 8000; idem vrijwillige cavalerie fr. 5000; idem gezondheids-verenigingen fr. 54.800; idem vrijwillige pontonniers fr. 7000.

BIJLAGE VI.

Kosten van miliciëns bij het wapen der Infanterie, die resp. 365 dagen (12 maanden), 261 dagen ($8\frac{1}{2}$ maanden) 196 dagen ($6\frac{1}{2}$ maanden) en 122 dagen (4 maanden) dienen.

	12 maand.	$8\frac{1}{2}$ maand.	$6\frac{1}{2}$ maand.	4 maand.
Soldij en daggeld	f 36.75	f 26.35	f 19.85	f 12.45
Kosten van voeding	» 133.24 ⁵	» 95.79	» 70.03	» 44.95
Uitrusting, wapenen en ledergoed	» 104.32 ⁵	» 90.88 ⁵	» 76.36 ⁵	» 69.74 ⁵
Ligg. en reiniging	» 17.55	» 12.35 ⁵	» 8.99	» 6.33
Kosten v. oefeningen (waarbij schietpremiën, verbruikte patronen, toelagen, vervoer, enz.)	» 43.16	» 35.10	» 27.50 ⁵	» 12.93 ⁵
Reiskosten.	» 0.80	» 0.80	» 0.80	» 0.80
Totaal	f 335.83	f 261.28	f 203.54	f 147.21
per man en per dag	» 0.969	» 1.001	» 1.038	» 1.206

Meerdere kosten van een $8\frac{1}{2}$ maander boven een viermaander f 261.28 — f 147.21 = f 114.07.

Samenstelling van het contingent in vier- en achtranders betrekkelijk de jaren 1906 en 1907.

Lichting 1906 <i>definitieve afloop.</i>	Aantal lotelingen ingelijfd tot korte oefening.		Aantal lotelingen ingelijfd op grond van een getuigschrift.		Aantal lotelingen, ingelijfd tot volledige oefening, hoever in het bezit van een getuigschrift.		Aantal gemeenten waarin:						
	1906	1907	1906	1907	1906	1907	Alle tot korte oefening ingelijfde lotelingen in het bezit waren van een getuigschrift.	Idem.	van de tot korte oefening ingelijfden niemand in het bezit was van een getuigschrift.	lotelingen, in het bezit van een getuigschrift, toch zijn ingelijfd tot volledige oefening.	1906	1907	
Lichting 1907 aanvankelijke afloop.	op grond van een getuig- schrift.	zonder getuig- schrift.										<p><i>Opmerkingen.</i></p> <p>1) Zuid-Holland: Hieronder begrepen 25 ontslagenen krachtens art. 101 der Militiewet 1901.</p> <p>2) Idem 174. 3) Idem 4.</p> <p>4) Overijssel: Hieronder begrepen 2 ontslagenen krachtens art. 101 der Militiewet 1901.</p> <p>5) Idem 42.</p> <p>6) Groningen: Onder deze twee rubrieken zijn begrepen 46 ontslagenen krachtens art. 101 der Militiewet 1901.</p> <p>7) Limburg: Achter-gebl. 6.</p>	
Noord-Brabant	170	142	408	324	16	11	19	13	82	88	9		7
Gelderland	81	90	538	454	2	3	1	7	77	72	2		3
Zuid-Holland	321 ¹⁾	311	1098 ²⁾	787	21 ³⁾	23	29	49	60	50	16		15
Noord-Holland	328	300	842	712	16	24	18	37	66	48	14		17
Zeeland	17	20	195	138	—	1	8	7	68	56	—		1
Utrecht	85	109	195	149	4	7	5	13	26	19	3		6
Friesland	88	96	378	239	11	2	1	3	14	12	7		2
Overijssel	37 ⁴⁾	43	339	282	—	—	1	1	45	38	—		—
Groningen	107 ⁶⁾	114	243 ⁵⁾	185	10	7	11	7	14	16	7		6
Drenthe	38	43	140	104	4	4	2	8	18	12	4		3
Limburg	63	47 ⁷⁾	259	234	3	2	13	5	83	82	3		2
Totaal	1335	1315	4635	3665	87	84	108	150	523	493	65		61

BIJLAGE VIII.

Aantal geslaagde kandidaten voor de acte in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek, benevens eenige opmerkingen, door de examen-commissie gemaakt over het jaar 1904.

In 1891	4099 kandidaten, van wie 2680 slaagden;
» het voorjaar 1892	1628 » » » 1189 »
» » najaar 1892 .	3605 » » » 2806 »
» 1893	819 » » » 616 »
» 1894	424 » » » 333 »
» 1895	617 » » » 485 »
» 1896	629 » » » 502 »
» 1897	784 » » » 603 »
» 1898	1194 » » » 906 »
» 1899	1306 » » » 956 »
» 1900	1232 » » » 976 »
» 1901	1370 » » » 1011 »
» 1902	1395 » » » 1004 »
» 1903	1264 » » » 1002 »
» 1904	1312 » » » 1040 1) »

Opmerkingen over 1904.

Commissie te Breda. Sommige kandidaten waren veel te jong ; er waren er onder hen, die nauwelijks 15 jaar waren. Deze discipels uit de tweede klasse van normaal- en kweekscholen hebben ook al haast om zoo spoedig mogelijk klaar te komen met de gymnastiek ; hun commandeeren bleef niet veel meer dan kinderwerk. Als de tijd om als onderwijzer op te treden gekomen is, bestaat er veel kans, dat ze nagenoeg alles van het vak vergeten zijn.

Het wil der commissie toeschijnen, dat het vaststellen van eene leeftijdsgrens voor de kandidaten gewenscht is.

Commissie te Nijmegen. De commissie zou willen vastgesteld

---

1) Hieronder 435 mannelijke en 605 vrouwelijke kandidaten.

zien, dat, ter verkrijging van de acte, de volbrachte leeftijd van 17 jaren vereischt wordt. Het kwam nog al eens voor, dat door de leerlingen eene oefening beter uitgevoerd werd, dan ze voorgedaan was.

Commissie te Rotterdam. De invoering van het vak *j* gedurende dit jaar aan de meeste openbare lagere scholen in de provincie Zuid-Holland is de oorzaak van het betrekkelijk groot aantal oudere candidaten, die zich aan het examen onderwierpen. Dit resultaat wijst op vooruitgang in de beoefening van vak *j*.

Commissie te Haarlem. Enkele candidaten deden de oefeningen zoo slap en krachteloos voor en bezaten zoo weinig opgewekten leertoon, dat zij de leerlingen niet in voldoende actie wisten te brengen.

Het kennen en doen uitvoeren van spelen voor de hoogste klassen was niet steeds naar den eisch.

Commissie te Deventer. Bij herhaling is gebleken, dat de mannelijke candidaten weinig vertrouwd waren met het onderwijs aan leerlingen der laagste klassen, vooral wanneer hun werd opgedragen met deze kinderen te spelen. Het opstellen eener groote klasse in eene betrekkelijk kleine ruimte was voor velen een onoplosbaar probleem.

Commissie te Groningen. Het les geven der mannelijke candidaten liet veel te wenschen over. Dikwijls kwam het voor, dat een candidaat een lesje opzeide, alsof hij uit een boekje las, met het gevolg, dat de leerlingen hem niet begrepen, vooral bij het doen van orde-oefeningen. Wanneer eene opdracht met handgereedschap (bijv. stokken) werd gegeven, bleek het meer dan eens, dat de oefeningen slechts bij name bekend waren, maar dat de candidaten er zich practisch niet mede onledig hadden gehouden.

BIJLAGE IX.

Opgave betreffende bevolking en onderwijs.

Op 1 Januari 1906 waren in Nederland aanwezig :

59.449	jongens van 12 jaar.
55.736	» » 13 »
56.413	» » 14 »
54.009	» » 15 »
54.120	» » 16 »
54.036	» » 17 »
52.916	» » 18 »
51.653	» » 19 »

Genoten Hooger onderwijs :

Hoogescholen (1905—1906)	. . .	3125	studenten.
Technische Hoogeschool	. . .	1133	»
30 Gymnasia	. . . . .	1605	jongelieden.
88 scholen.	{ Bijzondere inrichtingen voor Hooger onderwijs.	4053	»
	{ Bijzondere gymnasia	1373	»

Totaal **11.289** jongelieden.

593 jongelieden der gymnasia maakten gebruik van de geboden gelegenheid om gymnastiek-onderricht te ontvangen.

Genoten Middelbaar onderwijs :

70 Hoogere Burgerscholen (1905—1906) 1)	9021	jongelieden.
Burger-avondscholen, teekenvak, land- bouw, zeevaart en machinisten-scholen	. . . . .	26.744 »

Totaal **35.765** jongelieden.

7437 jongelieden der Hoogere Burgerscholen volgden het gymnastiek-onderricht.

1) Hieronder 21 Rijks Hoogere Burgerscholen.

Genoten lager onderwijs :

Gewoon lager onderwijs (15 Jan. 1906)	439.188 jongens
Herhalings onderwijs (15 Jan. 1906)	26.666 »

Totaal (zonder bewaarscholen).	512.908 jongens.
--------------------------------	------------------

Bij de Gymnasia waren werkzaam	446 leeraren.
» » Hoogere Burgerscholen waren werkzaam	1040 »
» het lager onderwijs	4256 hoofden,
	10851 onderw.
	1199 kweekel.

Aantal kweekelingen, aanwezig bij de verschillende opleidingsinrichtingen voor onderwijzer (op 31 December 1904).

Op Rijks en Gemeentelijke Kweekscholen	697 kandidaten.
Op bijzondere scholen	1132 »
Bij de Rijks normaallessen	1202 »

De opgaven zijn gedeeltelijk verstrekt door het Centraal Bureau voor de Statistiek en gedeeltelijk getrokken uit het »Verslag van den Staat der Hooge, Middelbare en Lagere Scholen in het Koninkrijk der Nederlanden over 1904—1905 (1905—1906 is nog niet verschenen).

Overzicht van het gymnastiek-onderricht, aan de Nederlandsche jongelingschap gegeven.

6, 7 en 8 jaar. 169,268 j.	9-10 en 11 jaar. 12 jaar. 177,138 j.	13 jaar. 55,736	14 jaar. 56,413	15 jaar. 16 jaar. 17 jaar. 54,009 54,120 54,036	18 jaar. 52,916	19 jaar. 51,653
Onderwijzers. 4256 hoofden. 10851 onderwijzers. 1139 kweekelingen.				80 gymnasia. — 446 leeraren. — 1706 leerlingen (j.) van wie 533 gymnastiek-onderricht genoten. 70 II. Burgerscholen (21 Rijks-) 1010 leeraren en 8883 leerlingen, van wie 7437 gymnastiek-onderricht genoten.		
		2350	2650	2500 3000 2700	1500	

Van 13 tot en met 18 jaar ontvangen dus 14700 jongelieten van de 378.880 gymnastiek-onderricht of wel 3,9 procent.

Voor de jongens van 6—11 jaar geeft de tabel den toestand op 1 Januari 1905; voor de jongens van 12—18 geeft de tabel den toestand op 1 Januari 1906. De cijfers aan de onderzijde van de tabel duiden het aantal jongens aan, dat vermoedelijk gymnastiek-onderricht ontvaagt en wel: burgerscholen 7437, gymnasia 593, kweekscholen 600, Ned. gymnastiekverbond 3800, militairen 1200, particuliere scholen 1000.

BIJLAGE XI.

Regeling van het V. M. O. in Zwitserland volgens de beschikking van 30 Juni 1895.

In Zwitserland is het V. M. O. bij beschikking van 30 Juni 1895 aldus geregeld :

Het onderricht wordt gegeven in drie trappen (Stufe). De eerste twee betreffen uitsluitend gymnastiek, marcheeren en gymnastische spelen en dit onderricht wordt gegeven op de Primär-Schulen aan knapen van 10—15 jaar (Iste Stufe 10—12, IIde Stufe 13—15 jaar.) Het onderwijs wordt gegeven op alle jongens- en kweekscholen van geheel Zwitserland.

Nadruk wordt gelegd op het gymnastisch spel in de vrije lucht en zoo veel mogelijk wordt den knapen dagelijks eenig onderricht gegeven. De commando's en aanwijzingen voor zoover het de orde-oefeningen betreft, zijn, evenals de uitvoering, geheel in overeenstemming met wat later in dienst geleerd zal worden. Een handig boekje : „Turnschule für den militärischen Vorunterricht" omschrijft aard en wijze van onderricht van de te verwerken leerstof. Die leerstof is gebaseerd op een zesjarig schoolonderricht met 80 lessen per jaar. Het door mij bedoelde boekje bevat tal van nuttige wenken, zoo-wel voor leeraren als leerlingen. Als voorbeeld diene bijv. de volgende aanhaling : „Wo die Leistung der Schüler den Erwartungen des Lehrers nicht entspricht, suche derselbe die Ursache in erster Linie bei sich selbst. Gar oft wird auch durch zu starke Beanspruchung des Geistes und durch zu geringe oder zu einseitige Uebung der Körperkräfte, durch beständige Unterdrückung der Individualität unter die Allgemeinheit Missmut und Ueberdruß statt Freude an der turnerischen Arbeit erweckt. Es musz dem gegenüber aufs nachdrücklichste ein Turnunterricht verlangt werden, an welchem die Jugend Freude hat." Enz.

Eene korte beschrijving van 27 verschillende gymnastische

spelen bewijst hoe veel gewicht er aan lichaamsbewegingen in de open lucht gehecht wordt. *Het onderricht wordt gegeven door de gewone onderwijzers die op de kantons-kweekscholen daartoe voorbereid zijn.*

De z.g. IIIde Stufe — het eigenlijk V. M. O. — is geheel vrijwillig en wordt door officieren en onderofficieren gegeven aan jongelieden van 16—18 jaar, die zich daartoe aanmelden. Het programma der oefeningen is vastgesteld door het Schweiz. Militär-Departement.

Zoo mogelijk wordt daartoe in eene gemeente eene sectie (minstens acht man) gevormd. Eenige sectiën formeeren een „Kreitz.” De „Kreitzen” van een kanton worden samengevoegd tot een „Verband”.

Voor de deelnemers wordt door het militair bestuur beschikbaar gesteld een „Exerzir-Bluse” (soort tuniek) en een geweer M. 1889 met tassen en koppel.

Het onderricht omvat :

- 1°. Oefeningen in marcheeren, springen, overwinnen van hindernissen en gymnastische spelen.
- 2°. Soldatenschool zonder en met geweer.
- 3°. Behandeling van het geweer.
- 4°. Theorie van het schot.
- 5°. Schietoefeningen (12 oefeningen à 5 schoten tot 300 M.).
- 6°. Schatten van afstanden.
- 7°. Oefeningen in pelotons-verband.

Bij een onderricht, gerekend op 50 uren, worden besteed :
28 uur voor lichaamsoefeningen en Soldatenschool.

16 uur voor behandeling van het geweer en schietoefeningen.

3 uur voor afstanden-schatten.

3 uur voor oefeningen in pelotons-verband.

De kantonale raden zorgen zoo veel mogelijk voor het houden van kader-onderrichts-cursussen, voor het onderricht der jongelieden en voor behoorlijk toezicht op den gang en richting van laatstgenoemd onderricht.

Elk „Verband” wordt aan het einde van een cursus geïnspecteerd door officieren, afgevaardigd door het militair depar-

tement. Het schietboekje, dat den leerling wordt uitgereikt en waarin al de resultaten der verplichte oefeningen zijn opgeteekend, wordt bij indiensttreding overgelegd, *doch geeft geene aanleiding tot verkorting van den eersten oefeningstijd.*

De kosten worden door het militair departement gedragen, terwijl eventueele bijdragen van kantons, gemeenten en particulieren worden aangewend tot het bouwen van hindernisbanen, tegemoetkomingen aan leeraars-personeel en buitengewone oefeningen.

De vergoedingen voor laatstgenoemd personeel zijn vastgesteld o. a. voor officieren op fr. 1, voor onderofficieren op fr. 0,80 per uur.

Eene circulaire van het militair departement van 12 Maart 1901 leert, dat het onderhoud der geweren, die onder verantwoording der jongelieden blijven, bij de „Vorunterrichtskurse” veel te wenschen overlaat, weshalve de nadruk gelegd wordt op het beter onderhouden dier geweren, zullende de kantonale raden voor alle schade in deze aansprakelijk gesteld worden volgens vastgestelde tarieven. Verdere aanschrijvingen regelen de administratie, verzending van wapens, patronen enz.

Uit een artikel betreffende het V. M. O. in het *Schweiz. Monatschrift* (XVIIIe jaargang N°. 3, 1906) blijkt, dat jaarlijks 6—7000 jongelieden aan deze oefeningen deelnemen. Over twee jaren verdeeld, treden dus telken jare in het legerverband een 2000 à 2500 jongelieden, die het V. M. O. gevolgd hebben, want $\pm 50\%$ van hen, die den militieplichtigen leeftijd bereiken, wordt ingedeeld. Bij eene lichte van ± 18000 man vertegenwoordigt zulks dus 11 à 14%. Bepaalde voordeelen gedurende den diensttijd zijn aan het V. M. O. niet verbonden.

Ook hier dus geene wettelijke verplichting en ophouden van elke contrôle over de lichamelijke ontwikkeling van het kind, nadat het de school heeft verlaten.

Maar toch verkeert Zwitserland in vrij wat gunstiger omstandigheden dan wij, aangezien de schoolplichtige leeftijd hier bij het 12e, in Zwitserland bij het 15e jaar eindigt en

het gymnastiek-onderricht daar veel beter geregeld is dan hier en zich dan ook in de algemeene belangstelling van het volk mag verheugen, terwijl het schieten er de nationale ontspanning en sport bij uitnemendheid is.

Een regeeringsvoorstel van 1907 om het V. M. O. voor de geheele Zwitsersche jeugd verplichtend te stellen (Obligatorium des Vorunterrichts) stuitte op algemeenen tegenstand en werd daarom door de Zwitsersche regeering teruggenomen, wat zeker veel heeft bijgedragen tot aanneming der nieuwe militaire wetten met 326.102 stemmen tegen 264.183 op 3 November j.l., waarbij o. a. de eerste oefeningstijd der Infanterie gebracht is op 70 dagen. Wel is waar bestaat in Zwitserland in naam de algemeene dienstplicht, maar door eene strenge keuring valt ongeveer de helft der dienstplichtigen af. Van 1891—1906 schommelde het aantal goedgekeurden tusschen 48.3 en 52.4 procent.

Ritmeester BENTEYN schrijft o. a. het volgende: 1)

„Het onderzoek bij de voorlaatste lichterij gehouden, heeft geleerd, dat 46⁰/₀ der recruten *slechts* op school aan gymnastiek hadden gedaan, terwijl 28⁰/₀ van alle lichaams oefeningen verstooken waren gebleven. Om zich verder eenig denkbeeld te kunnen vormen van het gymnastiseeren na de schooljaren diene verder, dat slechts 11⁰/₀ hadden behoord tot eenige gymnastiek-vereeniging en slechts 3⁰/₀ aan sport hadden gedaan. Ook bleek, dat slechts 16⁰/₀ der jaarklasse aan het V. M. O. had deel genomen; het onderzoek heeft zich uitgestrekt over 27416 jongelieden.” Verder teekent de ritmeester nog aan:

„In Zwitserland beschouwt men de vooroefeningen als „Spielerei”, vergeleken bij de opleiding in het leger. Men aanvaardt ook daar wel dankbaar de indirecte baten, welke men in militair opzicht er van plukt, doch behoudt het onderscheidingsvermogen tusschen knoilen en citroenen.”

1) Zie: *Verslagen, rapporten en memoriën*, 2Se deel, 3de aflevering, Verslag betreffende de Zwitsersche Cavalerie.

In 1894 bezaten van de 3882 lagere scholen in Zwitserland 72,3% voldoende gymnastiek-gelegenheden en 17,2% een gymnastiek-locaal; men kan aannemen, dat van de 160.000 mannelijke scholieren van 10—15 jaar 90% in 1896 gymnastiek-onderwijs genoten. 1)

De voorbereiding van de Zwitsersche jeugd tot het 15e jaar is dus veel beter verzekerd dan bij ons; na dat tijdstip kampt men ook daar met de zelfde ernstige bezwaren, die wij kennen.

In Zwitserland bestaan ook nog de z.g. kadettenkorpsen, weerbaarheidsverenigingen van inrichtingen van middelbaar en meer uitgebreid lager onderwijs. In 1896 bestonden er 39 korpsen met 5015 kadetten.

Een Zwitsersch officier laat zich over die knapen-korpsen geringschattend uit. Hij zegt o. a. „Solche Sonderbestrebungen stehen der Förderung des militärischen Vorunterrichts nur hindernd im Wege. Sobald an Stelle des jetzigen Vorunterrichts eine viel bessere Lösung gefunden ist, greifen auch wir gerne mit beiden Händen zu. Bis jetzt ist aber dieser gordische Knoten noch nicht gelöst. Es wird kaum etwas anderes übrig bleiben, als das Bestehende weiter zu vervollkommen. Man gestalte den Vorunterricht populärer und suche noch weitere Volksschichten dafür zu interessieren. Vor allem ist ein tüchtiges Lehrpersonal nötig das unsere Jungmannschaft für die Sache zu begeistern versteht und ihr Interesse an den Uebungen weckt und wach erhält.”

Vermelden wij ten slotte, dat ook in Zwitserland gevoeld wordt, dat militaire autoriteit en departement van onderwijs moeten samenwerken, daar waar het geldt de militaire voorbereiding van de jeugd.

Zoo verscheen in 1905 een oproep aan de Zwitsersche jeugd, ondertekend door den „Chef des Kantonalen Militär-Departement, Kommandant und Kreis-Instructor der VIIen Division” en den „Präsidenten des Kantonal-Turnvereins” in St. Gallen.

Hierbij vind ik aangetekend: „Das Komitee des Kantonal

1) Zie: „Het Zwitsersche legerstelsel”, door M. A. E. J. MEIJBOOM, Kapitein der Infanterie.

Turnvereins begrüszte diesen Aufruf mit Freuden und erachtete es als eine Ehrenpflicht dasz die Turnvereine die Aufgabe übernehmen den zukünftigen Wehrmännern Gelegenheit zu bieten im Betrieb körperlicher Uebunge, ohne in einen Verein eintreten zu müssen. In seinem Auftrage stellte der Kantonal-Oberturner ein provisorisches Uebungsprogramm auf mit speziellen Aufgabe der Vorbereitung auf den Wehrdienst." 1)

In 1906 werd het programma door 184 jongelieden door-gewerkt.

Alles te samen genomen, zal men moeten erkennen, dat in Zwitserland — afgescheiden nog van het vrijwillig en verplicht schieten — vrij wat meer gedaan wordt voor de lichamelijke ontwikkeling van de jeugd dan bij ons, al blijft ook daar het hiaat tusschen het 15e levensjaar en den militieplichtigen leeftijd, behalve voor hen, die vrijwillig in eene gymnastiek-vereniging treden, bestaan.

Maar in Zwitserland bestaat nog iets anders.

„Ce qui fait notre force à nous Suisses — schrijft een Zwitser — c'est l'amour de la patrie, qu'on nous inculpe à l'école dès l'âge le plus tendre, cet amour (pardonnez-moi l'expression) nous le suçons comme l'enfant le lait de sa mère. Et quand l'instituteur nous racontait les hauts faits de nos aïeux, ah! que nos coeurs battaient d'orgueil!"

En de bekende Generaal LANGLOIS voegt daarbij:

„Le patriotisme est la base même sur laquelle toute l'organisation de l'armée Suisse repose. Sans lui tout le système craquerait immédiatement."

Ten slotte zij nog de aandacht gevestigd op hetgeen de Ritmeester BENTEYN schrijft:

„De volksopvoeding en de daardoor ontstane ontwikkeling van het volkskarakter heeft in Zwitserland het grootste aandeel in de voorbereiding tot den militairen dienst. De Zwitsersehe knaap wordt reeds op de lagere school opgevoed in begrippen van orde en tucht, die in hem vanaf het eerste

1) Zie bijlage XIa.

oogenblik, dat zijne karaktervorming wordt geleid, den grond leggen voor zuivere en heilzame begrippen omtrent de positie van den enkele in het organisme van een staat, die meer wil zijn dan eene verzameling van, binnaen bepaalde grenzen toevallig samenwonende individuen. Hij leert reeds op de lagere school, niet door theoretische bespiegelingen, maar door de dagelijks terugkeerende eischen van zijn werkelijk schooljongens-bestaan, dat vrijheid een beperkt begrip is, dat ondergeschiktheid eene noodzakelijkheid is van het leven in eene geordende maatschappij en dat hij zelfs reeds zijne schooljongens-neigingen moet onderdrukken, ter wille van de gehoorzaamheid en de orde, die zijn onderwijzer van hem eischt. In een woord: hij leert zich daar reeds schikken in het feit, dat de enkele zich ter wille van het geheel moet laten leiden.

De Zwitsersche miliciën komt in dienst met het besef, dat de militaire lasten noodzakelijk zijn ter wille van zijn land, dat hij lief heeft, en dat hij ook in dit opzicht verplicht is als deel van het geheel, »bona fide'', mede te werken. Het is dan ook duidelijk, dat de Zwitsersche miliciën bij zijne intrede in het leger alle geestelijke eigenschappen medebrengt, die bevorderlijk zijn, om in een minimum van tijd een maximum van militaire bruikbaarheid te ontwikkelen. Zonder eenigen zweem van ontevredenheid wordt voldaan aan de zeer hoge eischen, die hem in de kazerne worden gesteld. Met name het stramme drillen, de pijnlijk nauwgezet gehandhaafde vormen-dienst, treffen den toeschouwer bij een volk, dat allerminst den naam heeft van slaafsche onderworpenheid."

Kan dit alles ook van Nederland getuigd worden?

BIJLAGE XIa.

**Uebungs-Programm pro 1907
für den turnerischen Vorunterricht in den
St. gallischen Turnvereinen.**

- I. *Ordnungsübungen* . . . . .
- II. *Marschübungen* . . . . .
- III. *Freiübungen* . . . . .
- IV. *Springen*.. . . .
- V. *Heben und Stossen* . . . . .
- VI. *Gerätübungen* . . . . .
- VII. *Turnspiele*

Neben ihrem bedeutenden Einfluss auf Lungen- und Herz-
tätigkeit, auf schnellste, plötzliche Koordination, auf einen
schönen ausgreifenden und ergiebigen Gang liegt ihr hoher
Wert auch in der Förderung des Gemeinsinnes, Erziehung
zur Selbständigkeit und Schlagfertigkeit und in gesteigerter
Empfänglichkeit für harmlose Freude und Naturgenuss. In
der Regel ist jede Turnstunde durch ein Turnspiel zu be-
schliessen. Auswahl unter den besten Spielen treffen; nur
wenige Spiele üben, aber bis zur vollen Geschicklichkeit.

Minimum: Je ein Lauf- und ein Ballspiel.

Bemerkungen.

Wir weisen ganz speziell darauf hin, dass dem Turnen im
Gelände vermehrte Aufmerksamkeit geschenkt werden soll
und zwar auch bei rauhem Wetter; dadurch können wir den
jungen Mann von den Witterungseinflüssen unabhängig machen.
Das Turnen im Freien wird nicht bloss geeignet sein, den
wohltätigen Einfluss der Uebungen in gesundheitlicher Be-
ziehung (Stärkung und Förderung der Atmungs- und Kreis-
lauforgane und des Stoffwechsels) zu steigern, sondern die für
die Ausbildung des jungen Mannes so wichtigen Marsch-,
Lauf- und Sprungübungen in ausgiebiger Weise zu pflegen
und den Schwerpunkt der Gerätübungen auf die Ueberwindung

von Hindernissen zu verlegen. Diese Modifikation des Turnbetriebes wird dazu führen, dass das Kommandoturnen bei denjenigen Uebungen, welche den jungen Mann zu Mut, Entschlossenheit und Tatkraft erziehen, zurücktreten, währenddem für die Ordnungs-, Marsch- und Freiübungen, die zur Erzielung von Gewandtheit, Beweglichkeit und Schlagfertigkeit dienen, das Kommandoturnen beibehalten wird, denn das Gefühl der Unterordnung und der pünktliche Gehorsam in der präzisen Ausführung eines Befehls, mit einem Wort die Erziehung zur Disziplin, sind für den zukünftigen Wehrmann eine so notwendige Eigenschaft, wie körperliche Kraft und Gewandtheit.

Wir machen ferner darauf aufmerksam, dass die Anforderungen absolut nicht zu hoch angesetzt werden dürfen; es muss daher auf eine richtige Durchführung des Programmes im Sinne der Vereinfachung und der ausgiebigen Pflege der wirklich notwendigen Übungsgattungen ein vermehrtes Gewicht gelegt werden. Wir empfehlen Ihnen auch, beim Springen, Heben, Stossen und Lauf, von Zeit zu Zeit Messungen vorzunehmen, es dürften dieselben in Bezug auf die Leistungsfähigkeit und Entwicklung des Einzelnen, von Interesse sein.

Am Schlusse des Kurses wird denjenigen Schülern, welche einen vollständigen Jahreskurs absolviert haben, ein Ausweis erstellt, der bei der Rekrutierung und beim Einrücken in die Rekrutenschule vorzuweisen ist.

St. Gallen, im März 1907.

Das Spezialkomitee für den turnerischen Vorunterricht.

BIJLAGE XII.

Eenige opmerkingen over het V. M. O. in Zweden. 1)

In Zweden, waar de schoolplicht tot het 14e jaar duurt, wordt op de lagere scholen gymnastiek-onderricht gegeven door onderwijzers, die aan een centraal instituut zijn gevormd; met het toezicht op dit onderricht zijn officieren belast. Bij het middelbaar onderwijs heeft het gymnastiek-onderricht geheel plaats door officieren-leeraars, die een tweejarigen cursus aan een centraal instituut hebben doorgemaakt; in *Stockholm* zijn bijv. acht officieren uitsluitend met het gymnastiek-onderricht belast. De oudste vier leerjaren hebben omstreeks September militaire oefeningen gedurende vier weken. Bij eene bevolking van 5.325.000 zielen, bestonden in Zweden in 1904, 1955 schiet-vereeningingen, met 116.000 leden, die bijna 10.000.000 scherpe patronen verschoten. Voor die vereeningingen werd over 1905 uit de militaire kas een subsidie van 600.000 kronen toegestaan.

---

1) Zie: *Verslagen, rapporten en memoriën*, 28e deel, 5e afl., Verslag betreffende de Zweedsche Infanterie door L. J. H. HABBEMA, kapitein-adjutant van het Regiment Grenadiers en Jagers.

BIJLAGE XIII.

**Regeling van het V. M. O. in Rumenië volgens
de wet van 4 (17) Maart 1906.**

(Overgenomen uit het *Schweizerische Monatschrift für Offiziere
aller Waffen*, September 1907, No. 9).

1. Vom 1–14 April 1906 hinweg wird die Institution der Schulinstruktoren geschaffen, deren Aufgabe darin besteht, allen Schülern der öffentlichen und privaten Schulen theoretischen und praktischen militärischen Unterricht zu erteilen, nämlich in Exerzieren, theoretischen Kenntnissen aller Art, sowie im Scheibenschieszen. Es ist sofort ein Reglement zu erlassen, das die Einzelheiten regelt.

2. Der militärische Unterricht ist in allen Primar — Sekundar — und Handwerker-Schulen als obligatorisches Fach derart ein zu führen, dasz die darin erteilten Noten für die Promotion in eine höhere Klasse mit berechnet werden.

3. Rumänien ist in fünf Militärschulbezirke eingeteilt, deren räumliche Abgrenzung denen der vier Armeekorps und der Dobrudscha-Division entspricht. Jeder Bezirk gliedert sich in Schulreviere, deren Zahl und Begrenzung durch Spezialregulativ bestimmt werden.

4. Der Commandant des Schulinstruktionskorps ist ein Stabsoffizier der Infanterie, der den Titel „Militärischer Oberinspektor der rumänischen Schulen“ führt. Er leitet den Unterricht an Hand eines vom Unterrichtsminister aufgestellten Programms.

5. Er hat unter seinem Befehl: 1 Adjutanten (Hauptmann), 5 Bezirkshauptleute, 38 Hauptleute oder Lieutenants, die als Reviervorsteher kommandiert sind, 120 Unteroffiziere, deren Stellvertreter und Gehülfen, 1 Verwaltungsoffizier, 1 Rechnungsführer, 1 Zivilschulinspektor, der den Titel „Schulinspektor des Schulinstruktionskorps“ führt.

Je nach Bedürfnis kann das Personal vermehrt werden.

6. Das Instruktionspersonal rekrutiert sich aus Angehörigen der Armee und zwar wird der Kommandant und der Adjutant dem Cadre des aktiven Heeres entnommen. Die Zeit, während welcher sie im Instruktionskorps stehen, wird ihnen als Abkommandierung angerechnet. Alle anderen Offiziere gehören dem Beurlaubtenstande an. Die Zeit wird ihnen als Verlängerung der aktiven Dienstzeit gut geschrieben. Die Unteroffiziere gehören dem Aktivenstande an; eventuell können auch Kapitulanten und Dienstbefreite berücksichtigt werden.

7. Jede Primar- und Handwerkerschule zu Stadt und Land hat einen Instruktor im Lehrpersonal, der ein Infanterist (Soldat) sein musz und die zur Erteilung des Unterrichts nötigen Fähigkeiten besitzen soll. In den Garnisonstädten werden hierzu Unteroffiziere, ja selbst Offiziere abkommandiert, namentlich wenn es sich um den Unterricht an Sekundarschulen handelt.

Die Privatschulen sind verpflichtet, auf ihre Kosten einen Zivilinstruktor anzustellen, der im Besitze eines besonderen Fähigkeitszeugnisses ist. Kinder, die in der Familie unterrichtet werden, haben sich jedes Jahr einer militärischen Prüfung zu unterwerfen.

8. Das Instruktionspersonal wird, um die Gleichartigkeit des Unterrichts sicher zu stellen, alle Jahre vereinigt, und zwar haben :

am 1 April alle Offiziere und Unteroffiziere für 30 Tage im Bukarest einzurücken und

am 30 April alle Instruktoren der Stadt- und Landschulen für 40 Tage.

Die Abkommandierungen erfolgen auf den 8en Juni. Diejenigen, die sich als zur Erteilung dieser Art von Unterricht nicht geeignet ausgewiesen haben, werden zu ihren Truppenteilen zurück versetzt.

Der Unterrichtsminister kann jederzeit zentrale Kurse für die Instruktoren anordnen.

9. Der Unterricht beginnt am $\frac{1}{13}$ September 1906.

BIJLAGE XIV.

**Ontwerp van Wet, door 142 afgevaardigden den
15en Maart 1907 ingediend bij de Fransche
Kamer van Afgevaardigden.**

Art. 1. *Tous les jeunes Français valides sont tenus de se préparer au service militaire avant leur incorporation.* Cette préparation commence, dès l'école, dans tous les établissements d'enseignement dépendant de l'État, soit directement, soit par des sociétés scolaires établies sous la direction et l'autorité du chef de l'établissement, puis continué dans les sociétés d'initiative privée, librement constituées sur tout le territoire de la République (sociétés de gymnastique, de tir, de topographie, et autres sociétés de préparation militaire) qui, sur les bases définies ci-après, sont chargées d'assurer cette préparation, sous le contrôle et avec l'appui et les subventions de l'État.

Cette préparation a pour programme celui (annexé à la présente loi) du certificat d'aptitudes militaires, créé par la loi du 8 avril 1903. Ce certificat est délivré, après examen, par l'autorité militaire. Il donne aux jeunes gens qui l'ont obtenu, le droit de bénéficier d'avantages particuliers.

Art. 2. L'enseignement des exercices rendus obligatoires par la loi du 27 janvier 1880 et qui constituent essentiellement la préparation militaire devra être donné d'une manière uniforme. Dans ce but, les bases communes arrêtées par la commission interministérielle du 22 Décembre 1904, devront être appliquées dans toutes les écoles et les sociétés approuvées aussi bien que dans les régiments. Ces conclusions feront l'objet d'un règlement d'administration publique qui ne pourra être modifié que tous les trois ans.

Art. 3. Les sociétés d'initiative privée, déclarées conformément à la loi du 1er juillet 1901, qui prendront cet enseignement pour base et qui auront pour objet la préparation au certificat d'aptitudes militaires, pourront, sur leur demande

et après avis favorable, soit du Ministère de l'Intérieur, soit du Ministère de l'Instruction publique, être approuvées par le Ministre de la Guerre. Les subventions prévues par la présente loi seront réservées à ces sociétés et aux sociétés de tir approuvées dans les mêmes conditions, qui donneront, suivant les bases fixées par les instructions générales applicables aux tirs militaires, l'enseignement du tir aux jeunes gens de 17 à 20 ans se préparant au certificat d'aptitudes. Toutes ces sociétés seront dispensées de tout impôt direct.

Art. 4. L'enseignement du tir est également rendu obligatoire dans tous les établissements d'instruction. Il y sera donné conformément à une instruction du Ministre de l'Instruction publique, après avis du Ministre de la Guerre.

Il devra être commencé immédiatement dans toutes les écoles normales d'instituteurs, lycées, collèges et établissements d'enseignement secondaire.

Toutes les écoles primaires devront être pourvues de carabines scolaires et du matériel nécessaire dans un délai maximum de dix ans, à partir de la promulgation de la présente loi.

Art. 5. Chaque établissement d'enseignement autre que les écoles primaires, aura droit aux avantages réservés aux sociétés mixtes de tir pour les prêts d'armes, l'emploi des stands militaires etc.

Leurs élèves âgés de dix-sept à vingt ans auront droit aux mêmes allocations de cartouches gratuites que les pupilles du même âge des sociétés approuvées.

Art. 6. Toutes les facilités possibles devront être données, par les Ministères compétents, aux sociétés approuvées pour leur établissement et leur fonctionnement. Elles pourront, notamment, lorsqu'elles en feront la demande, obtenir qu'il soit mis à leur disposition, dans les conditions réglées par arrêtés ministériels, soit par le Ministre de la Guerre, des instructeurs militaires appartenant aux régiments les plus voisins de leur siège, soit par le Ministre de l'Instruction publique des instituteurs ayant reçu à l'École de Joinville-le-Pont une éducation spéciale.

Art. 7. Chaque année, des subventions destinées spéciale-

ment à l'application de la présente loi seront inscrites aux budgets des Ministères de la Guerre, de l'Intérieur et de l'Instruction publique.

Art. 8. Les jeunes gens qui auront obtenu, après examen, le certificat d'aptitudes militaires, continueront de pouvoir être nommés caporaux au bout de quatre mois de service actif (loi du 8 avril 1903) et de bénéficier des engagements dits de dévancement d'appel, prévus par l'article 50 de la loi du 21 mars 1905.

En outre, ils auront le droit de choisir leur corps d'affectation, par ordre de mérite et sur une liste donnée par l'autorité militaire, dans chaque bureau de recrutement.

Enfin, dans un délai de cinq ans, ce certificat sera obligatoire pour bénéficier des dispositions de l'article 24 de la loi du 21 mars 1905 concernant les élèves-officiers.

Art. 9. Les services rendus dans les sociétés scolaires et dans les sociétés approuvées, seront notés et relevés par les chefs de service des intéressés, par les Préfets pour les services purement civils et transmis, suivant le cas, au Ministre de la Guerre, de l'Intérieur ou de l'Instruction publique. Il devra être tenu compte, par les Ministères intéressés, de ces notes, pour toutes les propositions de récompenses, avancement et distinctions honorifiques.

Il sera prélevé, chaque année, pour être affectés spécialement à ces services, sur les contingents de la Guerre et de l'Intérieur, une croix d'officier et quatre croix de chevalier de la Légion d'honneur.

Art. 10. Des arrêtés ministériels détermineront toutes les conditions d'application de la présente loi qui entrera en vigueur trois mois après sa promulgation. Les instructions et arrêtés ministériels prévus devront être établis dans ce délai.

BIJLAGE XV.

Voetbalspel voor militairen.

Bij circulaire van 1 Mei 1907 heeft Generaal CHRISTAN, chef van het wapen der Infanterie van het Nederlandsch-Indisch leger aan alle officieren en onderluitnants der Infanterie van zijn wensch doen blijken, om het voetbalspel bij dit wapen aan te moedigen.

De circulaire luidt:

„Nu het is gebleken, dat het beoefenen van sport, vooral het voetbalspel, voor den minderen militair eene geliefkoosde uitspanning is geworden, en waar door niemand zal worden ontkend, dat er groote waarde moet gehecht worden aan de beoefening van dat spel in het belang van het leger, maar meer nog in dat der minderen zelf, is het mijn wensch, dat bij mijn wapen al het mogelijke zal gedaan worden om de beoefening van een goede sport, in de eerste plaats van het voetbalspel, aan te moedigen en in de hand te werken, waartoe ik hiermede een beroep doe op de medewerking van alle officieren van mijn wapen.”

„Heeft de ervaring geleerd, dat de zaak goed gediend wordt, indien de militaire autoriteiten zonder directe inmenging er zich toe bepalen van hunne belangstelling te doen blijken, o. a. door de vrijwillig opgerichte vereenigingen met raad en daad bij te staan en door de leden van militaire of niet-militaire clubs zooveel mogelijk het deelnemen aan oefeningen of wedstrijden te vergemakkelijken, met bijzondere ingenomenheid heb ik ontwaard, dat er clubs ontstaan zijn en nog bestaan, waar de officieren met de minderen samenspelen.”

„'t Is dan ook mijns erachtens een dwaalbegrip, dat het gezamenlijk beoefenen van een naar hart en ziel gezonde sport strijdig zou zijn met de eischen, welke de handhaving eener goede krijgstucht stelt; het tegendeel is waar, want dat samenspelen zal verheffend worden op de minder beschaafden en den

band tusschen meerderen en minderen hechter maken, wat der krijgstucht ten goede komt."

„Ik vertrouw dan ook, dat de officieren van mijn wapen doordrongen zullen zijn van het groote belang, dat ook het leger heeft bij de beoefening van de hierbedoelde sport, en verwacht, dat er gaandeweg in de gewenschte richting nog veel meer, dan tot nu toe het geval was, tot stand zal worden gebracht."

Hoewel uit den aard der zaak als regel geldt, dat ook de militair aan sport doet in zijn vrijen tijd, evenals zulks in de burgermaatschappij gebruikelijk is, zoo hebben toch korps-, compagnies- en detachementscommandanten de volle vrijheid leden van vrijwillige sportvereenigingen, ook gedurende de diensturen, in de gelegenheid te stellen zich te oefenen of aan wedstrijden deel te nemen."

Voor het hier aangegeven doel is door den Gouverneur-Generaal o. a. tot 1 Jan. 1908 beschikbaar gesteld f 5680 (elke compagnie bijv. f 40).

Het samenspelen van meerderen en minderen heeft tot nu toe niet het minste bezwaar opgeleverd.
